

FXS

Život ironický

F. X. Šalda

ŽIVOT IRONICKÝ

Jakýsi žalný pošklebek mučil bledou mlčící tvář Jana Varjana a odduševňoval ji v cosi mrtvého, když přišel domů z obvyklé večerní společnosti.

Teskná grimasa, cosi zlobného i bezradného, leželo na něm a skličovalo jej podivnou tísní a nudou: jako by se choulil pod tím do sebe. Hned jsi poznal, že Varjan jest z lidí, kteří nesnášejí vnitřního neladu bez zlého utrpení celé bytosti; že Varjan jest člověk, který miluje rád a trpí disharmonií přímo tělesně, člověk, jemuž je soulad potřebou nervů, ne-li něčeho hlubšího.

Poslední dny jakýsi trapný roztržitý nepokoj jako by jej pudil i zarážel současně. Společnost jej rozlaďovala a odpuzovala od sebe, ale být bez ní také nedovedl: samota jej dráždila jakousi prázdnou mukou, nesmyslnou a bezobsažnou.

Shodil v předsíni kabát s ramen podivným úlevným pohybem a maličko nachýlen vešel do jídelny svou typickou chůzí, nesnadno povědět, zda unavenou nebo zamyšlenou, chůzí dandyho, který uměl projít nepozorován ulicí nebo náměstím.

Otevřel dveře a přivřel oči: věděl, že uvidí, co uviděl, a lehounký mrazík jím prochvěl: vzpomněl si mžikem paměti básníka, citlivého ke všem dojmům a kultivujícího je, na podivný střízlivý chlad, který jej zasáhl nedávno po celonoční jízdě vlakem, když se ráno, nevyspalý, probudil do kalného podzimního dne, zatím co na stropě nad kalným sklem čadil oharek dohasínajícího knotu a v okně rostly z mlhy obludné zdi velkoměsta jako můra zlého snu.

Zastudilo jej nudou z ošklivosti životní.

Jeho žena seděla u stolu nachýlena nad vyšívání a tvářila se udiveně, jakoby vyrušena ze snů, jako by teprve nyní si povšimla jeho příchodu, ač věděl, že byla ještě před chvílí celá jediný sluch napjatý ke dveřím a chytající každý šum z předsíně a ze schodu, a jeho sedmiletá dceruška, nervosní a elegantní předčasnou elegancí velkosvětských dětí, jakoby předjímacích obrazností život, ztuhla náhle nad obrázkovou knihou jakýmsi chladným nepřátelstvím, odstrkujícím jej od sebe a soudícím jej již.

„Hle, její spojenkyně,“ prošlo mu hlavou a zkřivilo jeho ret. „Začíná to brzy. Snad do roka budu mít proti sobě dvě. Preparuje ji již proti mně.“

„Tys zde?“ řekla žena z vysoka jakýmsi úmyslně bezbarvým a bezobsažným hlasem. Mohlo to být všecko: prosté konstatování skutečnosti, i výčitka nebo údiv, uvítání jako pokárání. Bylo to proneseno zdaleka a drze a prohlíželo si jej to jako tykadla nesmírného ošklivého brouka, s jakousi omrzelou zvědavostí a přece nestoudně. Hnus z této převrátky hořkl mu v ústech.

Zabral ji náhle celou chladně zlobným pohledem kohosi, kdo měří místo, kam vrazit nůž. Ale ona unikla mu ihned za hradbu, do pózy trpělivé, tím manévrem, který znal až příliš dobře; zvedla k němu jen své herecky prohnané oči, které pravily: „Chceš mne snad bít! Surovče!“ A po pause, s ironickým zábleskem: „Jak jsi hnusný, hnusný až do směšnosti!“

„Podlá!“ mluvila zase jeho sevřená ústa a zlá popleněná tvář.

„Podlá! Tak ty tedy rozumíš boji? Zmije!“

Viděl ji náhle před sebou zkaženou drobným zbabělým bojem až do morku kostí a zachvěl se před ní jako před nákazou. Rychle se obrátil do pracovny.

„Jaký hnus! Jaký hnus, můj Bože,“ myslil, „tento život dvou galejníků přikovaných na jedné lavici k jednomu veslu! A jaký žalný boj, boj dvojího hmyzu pod pokrývkou!“

Rozchodil se po pokoji.

Jeho stůl stál zde nedotčen. Papíry, rozložené na něm ještě od odpolední práce, zabělely se šerem; bylo mu, jako by ucítil vanout z nich teplý magnetický proud. Vůně vadnoucích žlutých růží zastrašila ve tmě; připomněla mu i vázu, lehounce a rozkošně nepravidelného tvaru, který ctil jako značku umělcovu a miloval jako malé dobrodružství svého hmatu.

Rozškrtl sirku a tiše násilně rozčilení zvolna rozžíhal voskovou svíci po svíci na dvou trojramenných saských porculánových svícnech. Byl to kousek podivného luxusu, kterého si dopřával po nějakém podivínském zákoně, řídícím jeho bytost nějak mimo jeho vůli a vědomí.

Pracoval rád při voskových svíčkách: miloval je jako cosi čistého a cudného. Připomínaly mu vůni luk, rozkvetlé lípy a rozvlněná pole jetelová, nevyčerpateľnou dobrotu slunce, milostnost pokorné práce, med a všecku sladkost životní. Jejich světlo rozlínulo se tiše, hudebně skoro pokojem. Vyvolalo mu v mysli verš Goethův a ten podal ruku jinému, příbuznému, verši Swinburneovu. Brzy přidružil se k nim třetí. Bylo mu, jako by vyplnily prostor jeho pracovny skoro hmotnou přítomností, očistily jej, prosypaly jej deštěm horkých plamenů. Zdálo se mu, že se elfové nesou mimo duchovým tancem a uzavírají jej svým rejem od trudu a nudy vnějšího světa.

Oddychl si zhluboka podivně pokořeným vzdechem a pokusil se pak o němý úsměv jakoby díkem dobrým duchům této chvíle.

Přistoupil k oknu a zahleděl se do tmy. Vedlo na řeku, a ve tmě se mu zdálo, že cítí lichotnou a zrádnou krásu bystrého živlu jasněji než ve dne.

Tišil se, vpíjeje do bolavých nervů něco z pokojného oddechu noci a vody, podrobuje poplašený, roztráštěný tep

svého srdce krásnému jhu mocného rytmického života cizích neosobných mocností. Chtěl, ó jak chtěl žít v souladu s nimi! Soulad je bezpečnost a útočiště, cítil všemi svými nervy, jediné spolehlivé útočiště zde na světě.

Usedl za chvíli a jal se prohlížet pozorně Utamarovo album, od něhož se nikdy neodlučoval, které vozíval s sebou, ať jel kamkoli; leželo ještě mezi zavazadly z předvčerejší cesty. Zdvíhaje je, vyvolal si v mysli krásnou chladnou horskou vesnici, odkud se předvčírem vrátil, zachvácen v pustých polích náhle neodolatelnou nostalgií po teplém, smyslném velkoměstském soumraku, kdy se nad rozlitými davy rozžehují první bledé roztržené plameny plynových svítilen... On, člověk smyslů a sensitiv, miloval tuto chvíli. Včera viděl divadlo, po němž se mu zastesklo a pro něž se vrátil do města dříve, než původně myslel, a hle, bylo docela bez kouzla a nudné. Zachvěl se dokonce jednu vteřinu, vida všude na ulicích přežvykavé oči a sprosté, zesurovělé tváře, nějak zestrašidelné ještě chvílí, kdy vycházely na lup za odpadkem špinavé rozkoše, prázdného tlachu nebo jiného kalného požitku. Prošel těmi larvami s obezřetným kvapem, aby nezavádil o žádnou z nich ani svým rukávem. A s lítostí vzpomínal své opuštěné dědiny, položené na několikaramenném horském potoku jako na několikastrunném nástroji, modravých kopců nad ní, kde se vařily v čarodějných kotlích mlhy a odkud padaly do údolí hromové bystřiny, líbezných červánků, které zduchovňovaly svým požárem tíhu dní a marnost práce, a nesmírného mrtvého ticha v opuštěných, jakoby vytržštěných polích, prolamovaného jen křídlem havraním... a snažil se, vyvolat si přesně v paměti tón, jakým padala do studánky stříbrná nit lesního praménku, u něhož sedával v pokojném ztraceném snění... a klnul svému nevěrnému kejklířskému srdci, jež

jej tolikrát přelstilo a nezdrželo nikdy rozkoše, kterou mu slibovalo.

Ponořil se do svého alba. Dokonalé umění mělo nad ním od dávna moc léčivou: měl doby, kdy mu stačil pohled na umělecký pratyyp nebo dokonale vyřešený tvar, aby jej zladil i nervově; dovedl jím potlačit vzrůstající se migrénu. Očišťoval se večer pohledem na japonský dřevoryt nebo nahlas skandovaným veršem Keatsovým nebo větou Flaubertovou od prachu dne, od nudy úřední, od trudu společenského; smýval tak své saze, jak říkal. I dnes zjhl jeho hněv, rozplynula se jeho bolest jako sníh ve vodě.

Převlékl se v jiný kabát, v nejlepší, který měl, neboť k práci se strojí slavnostněji než na vycházku a do společnosti.

Přisedl ke stolu, a jeho tvář nabývala zvolna zvláštního výrazu trpného, ale ne bolestného; dostávala cosi z tváře náměsíčníkovy, jakousi blaženou lhostejnost zírajícího; jako by byla vytržena z polohy nižší a překládána do nějaké nové vyšší, světelnější a teplejší.

Jeho oko bylo cele obráceno ve vnitřní svět; zdálo se, že proniká hustými mlhami, probírá se duchovým popelem, přízraky mrtvých citů, rozpadlými duhami, které se dávno sesuly za všemi zapadlými slunci ztracených dní. Svítilo jiným žářem, hořelo jiným ohněm než ohněm této země.

Vzpomněl s nesmírnou něhou keře růží, které viděl kdysi v Alpách v polodivokém parku, kde přecházel již v les, a jež jako by do své vůně přijaly něco ze svého hořkého a divokého sousedství. Bylo pozdě na podzim, a voněly, polozmrzlé ještě, když je rozehrál paprsek poledního slunce. Jaká síla lásky, řekl si, a slzy se mu draly do očí.

Vzpomněl jezera v skotských horách, uzavřeného jako naplněný osud, odrážejícího ve svém mlčení chlad příkrých skal, jakoby zamrzlého na pokraji a jen ve středu a pod povrchem chránícího nějaký tajemný život a ruch. Bylo to

jako zamlčené vyzvání, polibek ustydlý na rtech závanem čehosi děsivého, co přikázalo poslední chvíli mlčení. Jaká cudnost, řekl si, jaká cudnost!

Vzpomněl jízdy s mrtvým bratrem, s podivně milovaným bratrem, den před jeho smrtí, když byl ještě hoch. Slyšel v duchu, jak skřípěl řetěz s vědrem ve studni; slyšel teplé ržání divokých, vzpínajících se koní; viděl, jak se jejich dech valil do jitřní mlhy spadlé do křivolakých ulic spícího městečka; viděl růžový tón jejich vzdutých nervosních nozder, viděl vodopád vzepjatých a hrouticích se údů...

Všecky tyto barvy, zvuky, vůně, postoje, dávno rozptýlené, rozvanuté a mrtvé, stály náhle před ním, žhnuly, tyčily se živěji, než když byly živé a přítomné, silnější a mnohem výraznější než všecko, co jej obklopovalo tuto chvíli hmotně.

Jiní mrtví šli před jeho zrakem a hořeli barvami jímavějšími a tesknějšími než byly kdy ty, jež svítily v zemském slunci. Jejich oči obracely se k němu plny smyslu a rozednělého pochopení; hlavy jejich byly výmluvně nachýleny pod sebranou tíhou myšlenky a času; rty pootvíraly se jako přezrálé ovoce pukající vnitřní sladkostí a tlakem volající chvíle; jejich těla byla poseta hlubokými otevřenými ranami, ale jejich tváře byly blaženě daleké, a rozedranou pleť napínal tep rychlejšího a hlubšího života.

Otevřel okno. Veliké ticho padalo z mrtvého nebe; podsvětne hluboce a tiše tekla pod okny řeka; daleké světlo na druhém břehu sbíralo a podávalo mu všecken smutek opuštěných míst.

Slyšel kolem sebe jakoby šumění neviditelných zřidel; nachýlil instinktivně hlavu, jako by upíral sluch k jejich hudbě. To splav času tak hučí, napadlo ho, času, který chce být vykupován - jinak musí téci od věčnosti do věčnosti... Ale jak jej vykoupit, můj Bože, jak jej jen vykoupit...

Namočil pero, a zvolna slévaly se pod ním krůpěj po krůpěji, vážený pomalou prací nehmotných citlivých vah, tyto verše:

*Jsou louky temnem skropeny, a k tanci připraven
jak tucha čehosi a jako zmrzlý sen
se na nich třese perel rosných povlak stříbrný
a mlžný závoj věsí se již jedlí na trny.
Je čas již vyjít, duše má, nohama bosýma,
kdy každý květ svou krásu a smrt naši rozjímá,
kdy světla jiného již na všem leží odlesky
a sama tma je již jen zhaslý oheň nebeský;
kdy plaší duchové se snáší hrobů na kraje
a v srdci hned již pečeť tmy a hrůzy roztaje,
neb v tvář, jež poznala, chlad dechne velkých vod
a jasno bude nám, kde hledat odvěký v nich brod.*

Dopsal, vznesl tvář od papíru a zadíval se do prázdna před sebe, jen ale za chvíli schýlil ji zase nad svůj rukopis. Přečítal, co napsal, a tvář jeho náhle podivně se odduševnila a ztrpkla v starý rozpačitý žal, v trapný pošklebek, jen ještě trapnější než dříve. Bylo to, jako by náhle nastal čas odlivu: pokoj a krása mžikem uplynuly; co zbylo, byla jen hmota, tíha, trud, zklamání, nuda. Tvář Varjanova naráz zestarala, potemněla a zvrásčila se.

Četl znova své verše; rozčarován, viděl všude mrtvé prázdno; drze civěla na něho písmena v střízlivém nyní světle voskových svic: ano, to zde byl vosk a to zde byl papír a inkoust a tohle byla slova a písmena - písmena, která nedávala smyslu. Nerozuměl tomu, co napsal; bylo mu to nudné, těžké, prázdné a jalové a zdálo se mu nemožným, aby to pocházelo od něho... To že byl jeho sen? Tohleto, ta trapná kopka slov že zářila před chvílí nacheť a hrála všemi odstíny duhového vidma?... A to že z něho zbylo? Zdál

se sám sobě podvedeným rybářem snícím nad prázdnou sítí; dítětem, které chtělo vylovit z vody barevný zázrak a vyneslo si v dlani trochu bláta a slizu. A cítil se náhle chudým jako někdo, kdo vydal všecko své teplo; cítil se starším než nejstarší starci, které kdy viděl, starým jako pyramidy; roztřásl jím mráz, zajekal zuby.

Odšinul v štítivém odporu konečkem prstů rukopis a povstal; rozchodil se, aby se zahřál.

Barvy pohasly, duchové odletěli: celá bída světa měla zase přístup k jeho bezbrannému srdci a nalehla na ně celou svou olověnou tíží.

Stanul náhle u dveří ložnice, odkud bylo slyšet oddech kohosi spícího. Otevřel opatrně, vešel po špičkách. Neodstrojena ležela na loži jeho žena, lehce vychýlena, s rukama složenýma pod tváří; dostávala tím do pózy cosi bezradného, živočišně omezeného a těžkého. Kus lidské hmoty tu leží... prošlo mu myslí a naplnilo ji odporem.

Hořící lampa stála na stole a vrhala plným proudem neúprosné světlo na tuto tvář, malicherně starostlivou a zaujatou i ve snu; byla teprve nyní jak náleží malá a úzká, mrtvá a prázdná. Jsou tváře, myslil Varjan nachýlen nad ní, které získávají v klidu a v zapomenutí; tu zde však pokoj znemožňuje a zabíjí; nemá hlubších pramenů krásy a života v sobě, jest poplatná za trošku své živosti jen znepokojení chvíle... bez ní by se propadla do nicoty.

A v studu vzpomněl okamžiku, kdy ji uviděl po prvé, před lety, spící. Jaká strašná věc, cítil tehdy po prvé, zadívat se na spícího člověka sobě blízkého! Miluješ-li jej, je to poloviční vražda tvé lásky. Cítíš tu: já a ty - na věky neslučitelní - na věky cosi jiného, rozdílného, toto záhadné neproniknutelné já, a ono záhadné neproniknutelné ty. Víc než divoká hluboká voda teče mezi nimi, neboť není mostu, který by bylo možno vrhnout z jednoho území na druhé.

Dlouho hleděl na ni Varjan zblízka, pak zdvihl hlavu jako by poplašen, jako přistižený při něčem nedovoleném, v nějakém podivném zahanbení. Zde před ním ležela tedy jeho žena, stranou jeho dítě - stál nad nimi a nemohl pochopit, jak se dostal k této ženě a k tomuto dítěti. Musilo se to stát jen jakýmsi nedopatřením, cítil, nedohlednu tím, neopatrností, jako jiný chytí chřipku nebo jiný neduh - tak asi, ano, tak, opakoval si. A rozpomínal se jasně na dobu, před osmi lety, kdy se to stalo. Ano, tehdy se soustředil právě celý na své dílo, kterým chtěl dokázat sám sobě něco, na čem mu záleželo; ano tehdy, kdy neměl smyslu pro nic jiného, stalo se to. Právě tehdy dostalo se mu poměrně vysokého postavení úředního, v němž bylo jaksi samozřejmé a slušné, že se mladí lidé žení: všichni jeho předchůdcové se v něm oženili, i od něho se čekalo, že se ožení. Nu, a on se tedy oženil; provedl to jako přiměřený společenský úkon, roztržitě a po váhání dosti dlouhém.

Ale vlastní příčina nešťastné ženitby byla hloub a Varjan cítil ji v tu chvíli jen neurčitě: byla v jeho erotickém talentu. Lidé s erotickým talentem bývají velmi netalentovaní k ženitbě, a buď se nežení nebo se žení špatně a ledabyle.

Varjan byl člověk zvláštní - jak to říci? nu ano riskujme to - čistotnosti pojmové: lišil velmi přesně a určitě mezi manželstvím a láskou. Jako by to byla dvojí oblast nepřekročitelnými horami od sebe oddělená, která se nesmí mísit, poněvadž nesmí splynout. První byl svět právní a společenský, druhý byl svět nervů, citů, duše, samotářského já. Tuto pojmovou čistotnost cítil sám i jako svou přednost a privilej před druhými, i jako svůj osud: v jeho nitru, cítil, byla tažena nějakou strašnou rukou démantným rydlem vlasově ostrá čára, překročitelná mu jen za cenu smrti. Lidem jinak ustrojeným, kteří této čáry neznali a chtěli jej přinutit, aby ji i on přehlížel, byl odpůrcem na nůž: znásilňovali jej

v jeho nejvlastnějším, ohrožovali jeho bytost v samých kořenech. Byli to nepřátelé, hůř: byli to barbaři...

Miloval ženy, alespoň na chvíli a některé, a mnohem více žen a déle milovalo i Varjana, ale od samého počátku bylo vyjednáno, že si nikdy nevezme ženy, již miluje a která miluje jeho. Bylo mu to stejně nemyslitelné jako představa, že by mohl psát své verše týmž perem, týmž jazykem, týmž inkoustem, jakými vyřizoval úřední akta ve svém départementu; že by mohl jít v nočním prádle na ples.

Tento člověk byl dvojitý a sám to cítil dost určitě, někdy jako utrpení, ale jindy a častěji jako privilegium a příčinu k pýše ve světě příliš prostých: a kdyby byl i mohl, nechtěl by být ani jiný: miloval svůj duševní typ silnou sebeláskou, jakou se milují osudně a nutně všichni umělci i ti, kteří mají v programu altruismus.

Varjan stál nyní prostřed ložnice a nevzpomínal již: lehla mu zatím na nervy tíha skutečnosti a přítomnosti, před níž by tak rád prchl, ale křídél nebylo, cítil, a nohy nestačily.

Stál zde vlastně na společném bojišti: zde se vraždili urputnou, drobnou, hmyzí válkou, která je kazila a činila malými a podlými. Zde byla jejich lože: stávalo se v poslední době častěji a častěji, že leželi na nich ve tmě a mlčeli zlým mlčením a věděli druh o druhu a jeho zlém vražedném mlčení. V těch chvílích vymlčivali druh druhu urputnou nenávisť zlý nezniknutelný osud; v těch chvílích vrhaly se jejich nejskrytější myšlenky na sebe a potíraly se, vraždily se, znesvěcovaly se do každé špatnosti. Zde spojila je někdy na minutu smyslnost, aby je pak na míle od sebe odhodila nenávisť vystupňovaná hnusem.

A odtud vstávali ráno s kalným zrakem a potácivě, jako by se byli zpili z blínové číše své zloby a své zrady, tupí a otrávení.

„Proč mne jen nedojala,“ tázal se nyní Varjan sebe samého v zamyšlení, „když jsem patřil před chvílí v její tvář? Mohlo by snad být ještě všechno dobře,“ ale poznáv lživost této naděje dodal po pause: „Neměla nikdy nade mnou ani ment moci: ani okouzlit, ani dojmout na vteřinu mne nedovedla.“

Cítil, že jest pozdě, hluboko v noci. Popůlnoc padala s vysokého nebe; zmučené nervy slyšely bít na střechu těžký déšť času, srdce vzdálenou ozvěnu jeho dutého proudu.

Varjan pohnul sebou v rozpacích.

Jednu chvíli chtěl se vrátit ještě k práci ale myšlenka na vystydlý rukopis dotkla se ho znechucením a odporem. Zachvěl se. Co tam? Bylo mu stydno jako po porážce, trapno jako po urážce.

Pokrčil s podivným rozpakem rameny a zhasl pak lampu.

Zdálo se mu, že se mu ve tmě ulevilo.

Odstrojil se a ulehl rychle, s jakýmsi chvatem, nepřiměřeným situaci, s chvatem nemístně důležitým, který jako by se nemohl dočkat nejrychlejšího otupení a sebezapomenutí.

2

Varjan seděl v polotmě březnového podvečera, salonně oblečen, ve své pracovně.

Nerozžehl úmyslně světla.

Seděl na pohovce zhroucený, s hlavou pokleslou a za-bořenou do límce, jak sedávají vyčerpaní lidé, jichž celodenní napětí povolilo, trpný jako kus hmoty vržené sem divokým nějakým proudem, který zatím odtekl.

Rostoucí měsíc ležel zbloudile na nebi jako kalný ledový krystal odtržený od bůhvíjakého celku, zanesený sem nebo zapomenutý zde neznámo kým a proč, a chvílemi se zdá-

lo, že žalně taje v roztrhaných teplých mracích, tekoucích přes něj. Spouštěl pokoj do ticha hlubšího než jindy, jako by jej kladl na dno vod, a prosíval že své ohromné výše slabounký poprašek sivého světla na podlahu.

Varjan zapadlý do temného kouta, s něčím trosečnický tupým v gestu i v držení těla, hleděl upjatě prázdnýma očima na čtverce, jež pokládala měsíčná vodová záře na koberec. Seděl nepohnutě, vpíjeje do sebe ticho jako hmotné ovzduší; cosi znepokojeného jako by leželo ve vzduchu; občas sprchl plátek nebo dva z vadnoucí růže a připomněly jako skanulé kapky vodních hodin čas, který plyne a plyne; chvílemi zastrašilo lehounkým duchovním zapraskáním v nábytku, a srdce Varjanovo bůhví proč se rozbušilo.

Nemohl psát v poslední době. Mnoho věcí ho trýznilo, ale žádná určitá; konec konců, byla to jen pouhá nálada, co jej skličovalo, jen nějaká hypochondrie, jakoby pochyby o smyslu a účelu toho, co posud dělal. Sedával nyní často ve tmě a probíral se vzpomínkami. Přemítal je jako mapy plné starých skizz, vybíral jednotlivé listy z nich a pouštěl je zase s omrzelou nedbalostí do desek, opakuje si: Ano, té zde užil jsem již třikrát - a oné tam čtyřikrát.

Přebíral se myslí jako starým zaprášeným a vybrakovaným skladištěm. Všecko v ní strašilo ztrouchnivělinou: všecky obrazy byly zažloutlé, všecky dojmy mdlé a vybledlé, všecky city zetlelé. Všecko již řekl a vyčerpal, zdávalo se mu chvílemi, všecko vyssál, všeho zužil s trapnou úsporností. Snažil se rozpomenout se na zhaslá léta, kdy svážel po prvé svou žeň v radostném vzrušení - ale nepodařilo se mu to. Nemohl rozžehnout ani v představě, ani ve vzpomínce sluncí, která nad ním tehdy stála a hořela; a marnost tohoto pokusu roztruchlila jej jako zesílená jistota, že se propadlo do tmy víc než jen minulý čas. Jen podivná slabá strašidelná světýlka, jakési třepetavé bludičky vět-

rem zmítané, tančila paměť a nesla se nad něčím, čeho nedovedla již ani dostatečně osvětlit, aby to vrátila lítostné vzpomínce nebo celé vášnivé touze.

„Stojím na nějakém třasavisku a propadám se hloub a hloub,“ letělo mu myslí.

„Jsem vystydý a nemohoucí,“ říkal si. „Naplnuje se na mně předčasně kletba stáří. Napodobím nejžalnějším napodobením: napodobím sebe. Opakuji se. Vracím se. Chytře a s rozmyslem studuji dnes všechna naivní gesta svého mládí, vypočítávám a sestrojuji všechny chvíle své minulé uprchlé milosti; a snažím se je padělat. A tvářím se, jako by to bylo možné!“

Varjanovi se zdálo již delší čas, že jeho umění vadne, že schne celý od kořenů, raněný nějakou temnou ranou, otrávený záhadným jedem. A nezdálo se mu to - pouze měl toho jistotu, jistotu jako ničeho jiného pod sluncem, jedinou jistotu, první jistotu, kterou mu přinesl celý jeho posavadní život, tak kolísavý, proměnlivý, pochybný a sporný ve všem.

Všecko posud v životě jeho se pohybovalo, kolísalo, měnilo tvar i barvu podle chvíle a místa, odkud se díval; to jediné a první stálo, stálo pevně a bezesporně, ať hleděl odkudkoli a kdykoli. Jediná jistota, které se dožil! První opravdová kořist jeho života! Ale stála opravdu za to, zašklebil se sám nad sebou.

Údiv z toho byl první chvíli tak silný, že přezněl na okamžik i hrůzu a bolest. Bylo to jako rána rozeklaná právě vrženým kopím; cosi, o čem se nedalo pochybovat, jako nemůžeš pochybovat o bolesti a smrti. „Tedy, hle, jest přece cosi jistého a bezpečného; nevěřil jsem tomu posud. Jest přece... ale zdá se to jen zmar a smrt.“

Věděl nyní o své bídě tak jistě, všude a neustále, jako věděl všude a neustále, že teče čas; věděl to čímsi jiným

než paměti nebo rozumem: byl si jist, že by to věděl, i kdyby zapomněl všeho ostatního.

„Ano, čas teče a jak teče, já vysychám. Ano, souvisí to: on teče a já vysychám! Jako by vytékal ze mne, jako by se živil ze mne! On teče a já vysychám; a obojí souvisí spolu nějak podivně důvěrně, snad zákonně. Tak jest tomu a nejinak.“

První dobu, kdy to poznal, psal jako jindy. Psal z pýchy, která se chtěla přelstít, psal ze vzdoru, kterým chtěl udolat hrůzu? Psal ze setrvačnosti?

Měl chvíle, kdy si namlouval, kdy se snažil namluvit si, že není rozdílu mezi včerejškem a dneškem. Ale nepodařilo se mu to ani na minutu: rozdíl tu byl, nedal se zalhat, dovedl se prodat a vnutit. Jeho rozum, bystřený a vzdělávaný dlouhou prací, nedal se oklamat: drobné, ale jasné zimní slunce polévalo svou studenou, němě posměšnou září ledovou poušť jeho duše. Nejmenší trhlinka v ní mu neušla! Nejmenší skvrnu dovedl nalézt a vyzdvihnout! Byl tu věru spolehlivý dělník ten jeho rozum. Nástroj obdivuhodný, nad pomyšlení důmyslně konstruovaný a věrně pracující; neomylný jako vědecký mikroskop. Na ten bylo opravdu spolehnutí! Na ten mohl být opravdu hrdý!

„Žalná a bledá svítilničko mého rozumu,“ říkával si později Varjan, „cestu k spáse ukázat a osvětlit jsi mi nedovedla; za to stačíš aspoň, abys mi ukázala zříceniny mého srdce a mého talentu, pokraj černé propasti, nad níž stojím a do níž se zítra zřítím. I za to díky!“ A nevěděl, klnout-li svému rozumu nebo být-li mu vděčen; byl to konec konců poslední jeho talent, který mu zbýval - poslední talent i poslední pýcha: že znal svou bídu. „Tedy přece výsada,“ zašklíbil se hořce.

S jeho věty sprchala záře a lesk, tak se mu aspoň zdálo, jako sprchává na podzim listí s korun stromových; její tep-

lo stydlo a se vytrácelo; magnetický oblak, proudící z ní druhdy a zavěšený nad ní, zdvihl se jednoho dne a uplynul. Jeho slovník chudl; jeho obrazy se sesychaly; rozlohy možností, které se kdysi kypřily za jeho větami hustými modrými stíny, se svraštily v něco žalně jednomyslného a chudého, v úzkou vozovou kolejnici v pusté podzimkové pláni.

Nechápal příčin své bídy, nedovedl si vyložit jejího vzniku; všechno, co věděl, bylo jen, že jest, že jest víc než všechno ostatní.

Stávalo se, že přišla slova, slova zdánlivě jako jindy a slibovala mnoho, slibovala všechno, jako jindy - ale nezdržela svých slibů: když je napsal, viděl se podvedeným. Napsáním ztratila všechno kouzlo, cestou na papír zchudla. Nesměl ani pomyslit, jak mu druhdy věrně a spolehlivě sloužila; a zdálo se mu, že padá nyní vzpourou a spiknutím týchž slov, která mu druhdy vybojovala vítězství.

Znenáviděl si všechno, čím se druhdy opíjel; prchal před tím, co dřív vyhledával; vinil ze svého úpadku věci, jimiž se obklopoval, lidi, s nimiž se stýkal; a měl směšné chvíle, kdy div se necítil obětí svého bytového zařízení.

Jindy miloval procházky hlavními třídami večer nebo v noci, kdy se tyčily do tmy mátohy obrovských budov, žíhané pestrými pohyblivými světly, a záře vrhaná reflektory do mlh zdála se splývat s výdechem lidí v zcela zvláštní a nové ovzduší; kdy velkoměsto vřelo horečkou uměle buzenou a nabývalo až něčeho strašidelného tímto vystupňovaným životem svého mechanismu; kdy některými ulicemi, zdálo se Varjanovi, jako by se nesla lehká pára rozlitého vína smíšená s vůní růží a fialek a opíjela podivně smutným a smyslným opojením nahé ženské pleti. Jindy dovedl dlouho naslouchat příboji lidstva a snažil se vyslouchat z něho tisíc hlasů, tisíc utonulých výkřiků;

tisíc zajatých písní, které nemohly vzletět a toužily po vykoupení. Nyní mu byl tento hluk odporný; protivil se mu ošklivostí až hmotnou; prchal z něho do pustých tmavých uliček, kde v starých osleplých lucernách kalně hořely drobné plynové plameny jakoby na dně morových studní.

Jindy miloval dlouhé stoly, pokryté sněhobílými ubrusy, třpytící se stříbrem a křišťálem, přetížené ovocem a prostříknuté květinami, osazené ženami o krvavých rtech a vlhkých, uměle zvlečených očích - nyní rád by se byl družil k špinavé společnosti otrhanců z velkoměstské spodiny, a zlobil se na sebe, že toho v rozhodnou chvíli nedovedl, odpuzen odporem k nečistotě jako člověk, jemuž se hygiena stala druhou přirozeností.

„Prokletá potřeba čistého prádla, mýdla a kartáče! Jak odvádí člověka od života, jak mu překáží! Byl jsem jako slečinka z pensionátu, která chce číst jen romány z dobré společnosti, jen o ušlechtilých charakterech, to jest o pánech s tvrdě vyžehlenou náprsenkou a zajímavým účesem! A ovšem: postříkané voňavkou! Ach, jak je nudna ta dobrá společnost! Jak je nudna! Jako lyrická knížka, odměňená akademickou cenou, v plátěné vazbě a se zlatou ořízkou. Naplít na ni! Naplít na všecko.“

Hledal ošklivost a drsnost, bolest, vředy, rány; kus poctivého sivého chleba.

„Jen zde je síla, jen zde charakter. Jsem přesycen zvětralou krásou od cukráře; chce se mi trpkosti, pelyňku, žluči. Kde vzít, Bože, dojmů tak silných, aby mnou otřásly, aby mne vybouřily?“ opakoval si, rozhlížeje se teskně kolem sebe, přelétaje zrakem znojnou letní oblohu svého osudu, pátraje, neukazuje-li se někde na ní slib mráčku, nesoucího blesky, předpověď bouře.

„Kde jest ostruha mému uspalému mdlému srdci, kde bič mým otupělým nervům? Přej mi jich, Bože, přej mi jich!“

stávalo se jeho modlitbou. „Vezmi osten a bodej, bodej! Vezmi rydlo a ryj, ryj jím hluboko, přeorej mne celého ohnivým pluhem! Raň mé srdce obrodnou ranou; zryj je bleskem jako zryváš snětivý strom, ožehni je svým ohněm, snad se zazelená ještě, snad se zachvěje na něm ještě v jarním větru listí, vypučelé v stopách tvého očištného hněvu, vzrostlé v brázdách, vyoraných tvou svatou rukou! Zkypři úhor, dej vytrysknout ukrytým silám, spí-li zajaty ještě kde ve mně. Otevři mé zasuté prameny!“

Ale nebylo odpovědi jeho modlitbě v jeho srdci, v jeho naději; nebylo jí ozvěny; hluše vstala, hluše zapadla. A on sám odplížil se od ní za chvíli v studu jako od něčeho zbytečného a směšného, co jej usvědčovalo a zahanbovalo.

„Hle, jak jsem zeslábl! Té pošetilosti, té slabomyslnosti! Jakého jiného důkazu mého úplného ztroskotání je mi ještě třeba? Což nevím, že básnická tvorba jako všecko v dnešním světě jest věci hygieny, věci mechaniky sil, věci hospodárnosti, úvahy a výpočtu? Jsem unavený; zesláblý, vyčerpaný, to jest všecko; srdce bije lenivě, krev zvolna teče; a z močálů vstávají mlhy a páry, zimnice a nespavost; a ty plodí špatné nálady a hypochondrii. To, a nic víc. Měl bych se léčit, opatřit si přítok nových sil a šťáv, a hlavně: nemyslit na to, nerozrývat se tím zbytečně znova a znova, nezeslabovat se ještě víc! Snad by mně pomohla lehká, výživná strava, nějaké nové víno, změna vzduchu, pobyt ve vysoké poloze, koupele v moři a hlavně nový, lehký, neobtěžený smyslný život: poměr k mladé, zvířecky sladké a nemyslivé ženě šťastného erotického temperamentu. Takových a nejiných žen je třeba nám umělcům, tvorům vysušeným hloubáním, vystydým v psychologických laboratořích, utýraným věčným sebezpozorováním a sebeexperimentováním... Hle, to jest všecko, a nic víc.“

Ale tázal-li se sebe: Stárnu? Churavím?, musil si odpovědět: Ne. Necítil se nemocným, necítil se vůbec změněným ani ve své tělesné, ani ve své nervové oblasti...; všechno bylo jako jindy, jako dřív, jako předtím. Všecko, co se dalo vyšetřit a zjistit rozumem, bylo stejné; nezměnilo se nic ani v světě hmotném, ani v světě rozumovém. A přece bída jeho byla; viděl, že jest oloupen o nejvzácnější květ své síly, o nějaký nejjemnější orgán, kterého neměli jiní lidé a jenž proto snad neměl jména. Ale byl přes to, byl přes to, byl právě proto, a jak mocně a plně byl - a nyní ho není!

A stál znova tam, odkud vyšel.

Nebylo jiného výkladu jeho bídě, než kolik ho dávala prostá slova že zpustl a sešel vnitřně. To bylo sice hodně populární a obrazné, ale vystihovalo přesto věc přesněji než nějaká vědecktější formulace. Podivno, nakonec pochopil Varjan, že se to dá jasně vyslovit jen náboženským jazykem: byla milost, a není jí. Milost odstoupila od něho - tak tomu bylo. Jakási černá snětivá rána zasáhla jeho duši, samu duši jeho duše; rána neviditelná právě jako nepochopitelná. Při zdravém těle a duchu odumřela v něm duše, její vnitřní radost a plnost: byl odsvěcen, neznámo kým a jak a proč, sám střed, sama svatyně jeho vnitřního života. A nemělo to žádných příčin vnějších a vůbec žádných příčin, které se dají vystihnout, opsat a svést v pojmy. Milost jest právě milost a ne spravedlnost a není vázána ničím z průměrné a běžné logiky viny a trestu - tak to pochopil posléze Varjan po stopách některých starých myslitelů náboženských.

Nejstrašnější při tom bylo, že toho nemohl s nikým sdělit, že se nemohl s nikým podělit o své hoře: nikdo by ho byl nepochopil, nikdo by mu byl neporozuměl, i kdyby byl vyslechl jeho složitou při až do konce. Byl by si mohl požalo-

vat snad některému „subtilnímu“ nebo „serafickému“ doktorovi středověkému, rozpadlému dnes v prach a popel pod dlaždicemi nějakého starého chrámu, ten by ho byl pochopil a nebyl by se mu vysmál - ale z vrstevníků nikomu. Každému z nich byl by šílencem a v nejlepším případě odpověděli by mu obšírným tlachem neurologickým nebo psychiatrickým ve vědeckém žargoně, nic nevysvětlujícím. A cítil, že právě taková ztráta jako jeho, ztráta, které není ani jména ani pojmu u ostatních, jest ztrátou nejstrašnější, ztrátou ve vlastním smyslu tohoto zoufalého, nepochopitelného a prokletého slova.

A jiná hrůza: jeho ostatní život plynul při tom obvyklou předepsanou drahou jako jindy - a víc: byly chvíle, kdy se mu zdálo, že jeví snahu scelit se nad jeho ranou, zajizvit ji, srůstí přes ni, přejít přes ni, jak se říká, k dennímu pořádku. „Podlý, zbabělý živote!“ vykřikoval pak Varjan a bránil se všemi silami pouhé představě něčeho takového. „Mým šlechtictvím jest dnes vědomí mé ztráty, jako jím bylo včera to nepojmenovatelné, co jest dnes ztraceno; zapomenuli a smířím-li se kdy s ní, veta po mně!“

Ale život plynul a podemílal jej. Chodil do kanceláře, pracoval tam, smál se a bavil se tam, procházel se, četl noviny, mluvil zbytečnosti, dělal plané vtipy, žertoval i zlobil se, býval mrzutý i roztržitý, psal dokonce verše, tiskl je, byl chválen a pomlouván, bylo mu záviděno, večeríval ve společnosti jiných sytých a nudících se lidí jako byl sám, pil bez žízně, jedl bez hladu, chodil spát s tělem prací nezmořeným a po odpočinku nedychtícím, intrikoval a zaprádal poměry se ženami, miloval bez lásky a žalnil bez žalu a bez hoře... všecko jako dříve, jenže nyní se na vteřinu zastavil, zdvihl hlavu, zahleděl se do prázdna před sebou... a konal to pak všecko jaksi uvědoměleji; nějak zúmyslně a vyzývavě, jako by chtěl něco maskovat nebo přehlušit...

„přehlušit cosi“, řekl si jednou s jasnovidnou ironií, „co naprosto netropí hluku: to podivné mrtvé ticho v sobě“...

„Život mne nese jako voda leklou rybu,“ zdávalo se mu chvílemi: všecko bylo, tak mechanické, tak automatické, šlo vpřed tak tiše a hladce, až se mu to stávalo snem a přeludem. Byly okamžiky, kdy jako by byl čistým divákem v svém vlastním dramate, cizím skoro, pozorným divákem, citově nezúčastněným.

Jen v noci, byl-li sám, nemohl-li spát, přepadalo jej zoufalství; připlížilo se tiše jako studená mlha a prosáкло celou jeho bytost. Podivná věc: i to jeho zoufalství bylo nějaké slušné, diskretní jako on celý, nemilovalo velikých gest ani velikých slov; milovalo šedivý vycházkový oblek a suchý vtip.

V takové chvíli měl podivný nápad.

„Jak abych vydal knihu, knihu svých nynějších věcí? Knihu vymetené zásuvky? Knihu svého poklesu a úpadku, své dnešní bídy? Rozpoznají to snad, vrhnou se na mne a ubijí mne. Vyženou mne s jeviště a bude konec té hloupé lživé komedii, kterou hrají se sebezapřením bůhví proč... patrně proto, že jsem tvor setrvačný; zvykové zvíře... Bude konec vší ošklivosti. Nastane konec, k němuž nemám sám odvahy, protože jsem marnivý jako zkažená žena a zbabělý jako kleštěnec.“

A brzy vyšla jeho kniha.

Bylo na jaře, Varjan si vzal dovolenou v úřadě a odjel na venek do své milé podhorské vsi.

Bylo ráno, ležel na zahradě v trávě v plném slunci, jako by se chtěl dát jim prostoupit celý, jako by chtěl dát rozplynout se v něm své černé bídě, trávící jej z nitra, své nehmotné snětivně nebo rakovině.

Ležel, a všecko bylo světlo kolem něho i v něm, až na záhadný černý mrtvý bod tam uvnitř. Ptáci opilí sluncem

míhali se s větve na větev a vykřikovali radost své lehké krve a svého těla šťastně organisovaného s nejmenší tíhou hmoty, o málo nižší jen než zhmotněný sen milostné chvíle. Vysokou travou potácely se včely, zachvívající jejími stébly a rozhoupávající do zvláštních nervosních kyvů květinové koruny, do nichž vnikaly. Tisíc nití předlo se neustále milostně mezi věcmi, a nebe hovořilo se zemí a slunce s keři a stromy zlaskavělým vzduchem. A vibrace světelná i odhmotňovala i vázala všechno velikým slavným akordem, jakýmsi nejlehčím nadvzdušným zákonem, pod nímž bylo sladko žítí... a snad i umíratí; aspoň tomu, kdo je čist a bez viny, pomyslí si Varjan.

Jeho nervy pily lačně toto světelné ticho jako zoraná země lehký déšť.

Chvílemi dolehlo k němu vzdálené zastenání pluhu, a Varjan si pomyslí: „Jaké štěstí zrývat takto laskavou plodnou zemi a nepřevracet svých neplodných myšlenek, nepřehrabovat se v popelu a struskách dávno strávených! Večer vidíš dílo svého dne a svých rukou; leží před tebou jako na dlani, ani jedné hroudy ti není možno z něho odsputovat, a vracíš se pokojný a vyrovnaný domů: vyplnil jsi svůj den, je ti dobře. A rád si poslechneš i píseň na harmonice, jak ji hraje starý čeledín, i tlach sousedů sesedlých k společné besedě v sednici.“

Ale přerušil se: „Naslouchat, cítit, vnímat: ano. Jen na nic nemyslit! Nemyslit ani na svou snětivou ránu... Hlavně na tu nemyslit!“

Vtom vešla do zahrady služka, přinášející poštu. Varjan zahlédl v ní časopisy poslané za ním.

Rozbušilo se mu srdce, dychtivě vztáhl ruku po nich.

Ale zastyděl se okamžitě a odhodiv je, řekl si: „Jak jsem sešel... Z potíštěného novinového papíru učinil jsem své-

ho soudce, dřív jsem jej nosil ve vlastní hrudi... Té bídy, toho úpadku, pane Varjane.“

A odhodiv noviny neotevřené odešel na procházku do hor, z níž se vrátil až večer.

Rozevřel pak došlé listy a našel v nich panegyrickou chválu své nové knihy. Odsunul je v štítivém odporu a s hořkým pošklebkem, pomíšeným studem, tázal se sám sebe: „Což není mstitele? Což není soudce nad tebou?“

A to slovo stalo se již refrémem jeho bídy.

Čím víc umělecky scházel a chátral, tím výš stoupal na soudě veřejnosti.

Začal se líbit dokonce své ženě, která pod tímto dojmem změnila své chování k němu: snažila se namluvit si, že má povinnosti k jeho velikému talentu, a dojíkala se rolí jeho opatrovnice, kterou chtěla hrát s dekorem i v příštích literárních dějinách.

„Hle, loket úspěchu, mám jej nyní v rukou a mohu si naměřit slávy kolik libo. Žena, toť věčné obecenstvo. Na ní můžeš vyzkoušet úspěch každé knihy, úspěch i divadelní hry. Co se jí líbí, nemůže se nelíbit veřejnosti. Nejlepší model krejčím i literátům, kteří pracují pro sezonu. Žena, věčné umělecké dítě: jí chutná jen, co jest třikrát rozemleto, rozmělněno, rozředěno; co ztratilo vůni, chuť a nerv; co se dovede zapřít, aby se mohlo přitřít a vlichotit. Žena objímá v sobě všechny podmínky úspěchu i úspěch sám!“

Pověst jeho rostla a on hořkl.

„Pitvorný život; přináší mně úctu jiných, když jsem ztratil, na čem jediné záleží: sebeúctu. Jaký sprostý vtíp povedl se tu životu!“

V té době přišel k němu básník Pavel Harz, který měl značné jméno mezi mládeží. „Soudce?“ tázal se sám sebe Varjan, přijímaje mladého muže. „Dej Bůh,“ odpovídal si. „Mládí svěřil Bůh své poslední záměry; vstává s časným

sluncem a dobíhá, předbíhá rychle nás s loudavou starou krví. Změřím tedy alespoň svou bídu. A buď se obrodím sám mládím nebo zahynu studem vedle něho. Můj dobrý osud mně je posílá.“

Ale mladý muž, objevilo se, opakoval po Varjanovi všechno, co od něho slyšel a četl: každou jeho větu, každý paradox, každý soud, každou reflexi. A tvářil se při tom tak blaženě, jako by pil ze zřídla mládí a krásy. Uměl celé jeho věty, celé jeho verše zpaměti; vším byl okouzlen tak upřímně, až to obměňoval a padělal ve svých hovorech i ve svých pracích.

„Jaký bludný kruh! Zestarál jsem a napodobím své mládí. A zde jest mládí, které napodobí mé stáří a silí tak mou setrvačnost, abych žil dál ze svých trosek. Žijeme ze své vzájemné bídy zdá se ostatně že takto žije celý svět.“

Seděl nyní v pracovně, zabořen do klubovky, v smokingu a bílé košili, ustrojen na vycházku do společnosti; a scény z posledních let nesly se v útržcích jeho roztržitou myslí.

Vrátil se asi před hodinou z podvečerní procházky velkoměstem; a myslil nyní na davy, které se vlní ulicemi a třídami, na tisíce nových lidí, kteří vcházejí dnes na jeviště touže branou, jíž vešel i on kdysi; myslil i na ty, kdož padnou dnes do nastražených jam a léček a zmizí se scény, přelstění herci posměšného a nesmyslného dramatu, je muž marně hledal smyslu.

Pak ho napadl jiný obraz.

„Nové listí pučí a shazuje svou tísní listí staré a uschlé. Snad dnes vešel do tohoto města na tuto scénu, kdo mne s ní jednou vytlačí. Prošel jsem dnes davy a snad jsem se v nich dotkl svým loktem boha, mladého, neznámého posud a popíraného boha, předurčeného vladaře nad nimi, který se v ně dnes na chvíli vmísil. Snad jsem pohleděl

v zrak svého příštího soudce a mstitele, jehož mečem padnu. Snad jsem potkal mladého chudého hochu v otřelém pláštiku, který dnes sedá ještě v netopené mansardě, při páchnoucí petrolejové lampě, ale zítra bude vladařem této země...”

Ale ihned se přerušil a s hořkým smíchem se zparodoval:

„Jaké čítankové tlachy to myslím! Málo, a klesl bych v úplnou bezduchost a uvěřil naposledy ještě v spravedlnost dějin a podobné banálnosti, které si vymyslí chytráci na lapání hejlů. Neměkne vám mozek, pane Varjane?“

A zamysliv se, dodal za chvíli:

„Ne, nepadnu žádným bohem, ani rekem, ani polobohem. V této zemi vítězí menší a horší, v této zemi padá se jen malými a podlými. Padnu někým slabším a bědnějším než jsem sám.“

A naperfumovaná hlava s kartáčově střiženým vlasem, plebejská a křeččí tvář s poodhrnutým horním rtem a s prázdnýma očima, tvář okresního krasavce nebo obchodního commiho, banální a bezduchá tvář Harzova vynořila se mu náhle před zrakiem, v podivné intuici, bez každého spojení příčinného, postála před ním chvíli a rozprskla se posléze jako snopek jisker.

„Již nyní se líbí skoro víc než já,“ dodal jakoby na ospravedlnění svého podivného nápadu. „Ovšem, vždyť mne rozřeďuje; jest jen odvarem z odvaru. Proto má všecku naději úspěchu La vulgarité prévaudra, sprostáctví to vyhraje,“ napadla ho věta, kterou nedávno četl v nějaké botanické studii, v níž se uvažovalo o tom, jak rychle se rozmáhá v přírodě plevel a zatlačuje ušlechtilejší druhy rostlinné. „Není o tom pochyby, alespoň v této zemi ne.“

Ozvalo se lehké zaklepání na dveře; a jeho žena všuměla ve velké společenské toaletě do pracovny.

„Jest již čas, Varjane, vůz čeká,“ promluvila na prahu. A po přestávce: „Apropos, čeká tě milé překvapení: bude tam i Harz.“

Varjan změřil ji podivně zkoumavým pohledem a zasmál se pak smíchem, zvláštním obsažným smíchem, v němž byla i ironie, i opovržení i prostá veselost, smíchem, který ji zmátl.

„Čemu se směješ!“ řekla nelibě dotčena.

„Ničemu. Napadlo mne jen, že k dobrému vtipu jest třeba vždycky jakési nestoudnosti,“ odpověděl, oblékaje již kabát.

Sedě ve voze, kolébán jeho lehkým chodem, představil si Varjan na chvíli společnost, do níž jeli.

Uviděl v duchu dlouhý stůl, pokrytý sněhobílým plátnem, rozjiskřený křišťálem a stříbrem, zchocholený vystříklými keři květinovými, osazený dekoletovanými ženami s čímsi automatickým v držení těla a utonulým ve výrazu tváře; napadly ho z nich nyní hlavně jejich veliké, odporně pokojné, zvířecky syté oči. Prohlížely si jimi každého mladšího samce zkušeným pohledem, odhadujícím možnosti rozkoše a požitku v něm ukryté. Uviděl sebe sedícího mezi dvěma z nich, mezi paní Martou a paní Helenou, z nichž první byla a druhá co nevidět bude jeho milenkou, a nedaleko sebe svou ženu s Harzem, klonícím se nad její výstřih a vypravujícím jí nějaký oplzlý klep nebo nechutný šprým a dráždícím ji tím do známého krátkého, jakoby lechtaného smíchu, který jej plnil vždycky odporem a div nevydražďoval k ráně.

Zachvěl se ošklivostí ze všeho a měl položené hnutí, zastavit kočár a vyskočit z něho poslední chvíli - zachránit se poslední chvíli jakoby před ztroskotáním lodi.

Žena vycítila jeho hnutí a otázala se znepokojena:

„Co je ti?“

Ale vtom se vůz již zastavil a sluha otvíral dvířka.

Varjan rozdrtil svou odpověď v zubech. Neplatila ostatně jeho ženě, platila jeho osudu, s nímž skoncoval právě v duchu jeden z častých sporů:

„Ano, la vulgarité prévaudra. Sprostota to vyhraje. Tak tomu bude. Což se nenaplnil ostatně ten přírodní zákon již na mně?“

3

„Zítřa přijede Melchiora,“ řekla brzy nato při obědě Varjanovi žena. „Melchiora?“ zeptal se s nepřítomností, která jej vyznačovala poslední dobu. „Melchiora?... Ach tak... tvoje sestra?“

„Ovšem. Což jsem ti o ní nevypravovala? Byla vychována po smrti matčině v klášteře Srdce Ježíšova. Neznám jí skoro; jest o osm let mladší mne; byla již novickou a nechtěla vyjít z řádu. Musili jí vyložit, že má bližší povinnosti, kterým musí nejprve učinit zadost věnovat se churavému otci, což ostatně nebylo docela pravda. Chce pobýt nyní nějaký čas u nás v městě. Zdá se úplně podivínkou... po tom alespoň, co mně psal otec. Ale ty neposloucháš? Jest ti snad nepříjemno, že bude bydlet u nás?“ dodala podrážděně.

„Nepříjemno? Dokonce ne. Proč nepříjemno? Předně: říkáš-li jí po svém oprávněně podivínka, jest jistě zajímavá a nebanální. A za druhé: vždy ji nemusím vídat, kdyby mi bylo nepříjemno,“ odpověděl Varjan, dopíjeje kávu a vstáváje od stolu.

A cestou do pracovny opakoval si několikrát její jméno a zapaluje si cigaretu, dodal: „Melchiora... Jaké krásné staré jméno... Také s tajemství minulých věků. Minulé věky, ano, ty uměly ještě jmenovat věci a lidi, ty se vyznaly v tom ne-nesnadném umění prvního člověka v ráji. Jakže to stojí v Genesi? ,Nebo když byl učinil Hospodin z země všeli-

kou zvěř polní i všecko ptactvo nebeské, přivedl je k Adamovi, aby pohleděl na ně, jaké by jméno kterému dáti měl, a jakbykoli nazval Adam kterou duši živou, tak aby jmenována byla. 'A my... co my umíme pojmenovat? Opravdu pojmenovat. Pojmenovat: napovědět jménem osud a určení, sevřít ráz a duchový typ do dvou, tří slabik, cítit jméno tajemně jako symbol, zkratku a značku... Jak my dnes jmenujeme věci, nové věci, svoje věci?' A v odpověď napadlo ho několik komických vědeckých názvů, mechanicky skládaných a neorganicky tupých, prázdnějších a sušších než v nejbědnějším jazyce černošském... nebo lépe ve volapüku nebo esperantu. „Hle, člověka civilisace,“ a rozesmál se na chvíli polohlasitým smíchem.

„Melchiora... podivně krásné jméno,“ vrátil se pak, „krásné krásou starých primitivních sošek, řezaných ve dřevě... tvrdých a bolestných. Jaká poctivost zvučí z toho slova! Je jen třeba mít ucho duše, abys ji uslyšel.“ A myslí prošla mu vzpomínka na starý zámek bavorský, ponížený v úvalu mezi kopci kolem dokola nalitými jako sivá oblaka, kde spatřil kdysi krásnou sbírku starých primitivních dřevěných sošek středověkých. Nemohl se odloučit od nich, a ačkoliv cítil, že cesty k tomuto starému nádhernému světu zarostly dnešnímu člověku, toužil prošlapat jich znova a přiblížit se k němu; toužil žít zde dlouho, očistit a posvětit své srdce v každodenním obcování s nimi - tolik charakteru a přísné cudné krásy, jen v sobě zakotvené, promluvilo z nich k němu a podmanilo si jej, zmítaného na vodách dojmu a chvíle.

Druhý den poznal Melchioru. Později, když si vzpomínal na toto první setkání, divíval se, že neučinila tehdy na ně žádného zvláštního dojmu, a ještě později pochopil příčinu toho: bylo to proto, že byla úplně harmonická a dokonalá ve svém způsobu, úplně vyvážená, a proto naprosto nic

nevtíravá, ničím na sebe neupozorňující. „Dokonalost jest vlastnost ryze duchová,“ napsal si o tom později do deníku, „nevtíravá, cudná, nedostupná porušené mysli; nízká mysl buď dokonalosti nevidí nebo ji dokonalost nudí; nízké mysli dostupna jest jen dráždivost detailu, vypadávajícího z celku, touto lacinou krejčárkovou mincí podplácí si lžidílo svého pozorovatele nebo čtenáře.“

Melchiora byla tiché, cudné a přísné krásy, která zušlechtovala snad i místnost, v níž byla, činila snad dýchatelnějším i vzduch její, jak říkával později Varjan, ale neupozorňovala na sebe ničím výjimečným nebo křiklavým. Byla to přísná, sevřená krása, která sloužila, ale sloužila královštěji, než jiné krásy vládly.

Hlava, svítící zvláštní zbrojnou září pod masou černých až modrých vlasů, připomínala čímsi smělym a lehce vrženým hlavu jakoby některého bojovného anděla z rodu Michaelova; chvílemi jako by světlo bojovalo na ní s temnem a zatlačovalo je a jen v očích jako by tála ještě zvolna a nerada krůpěj podsvětné tmy, příliš plaché a cudné pro světlo denní.

Byla oděna prostě a s přísným vkusem, který jako by mísil kouzlo řádové s kouzlem vojenským, a přilehavé šaty rýsovaly tvrdá, drobná ňadra i boky skoro chlapecké.

Očekával, že uvidí bytost zasmušilou a málomluvnou, a byl nemálo překvapen, vida ji hovornou a plnou rozmaru a vtipu. Vypravovala směšné příběhy z kláštera s podivně trefným slovem a s opravdovou silou komickou a za chvíli cítil Varjan, že šíří kolem sebe ovzduší duševního zdraví, léčivé a nepřátelské jeho zoufalství a smutku. „Nebyla to veselost,“ řekl si později, když byl pochopil rozdíl toho dvojího pojmu, „byla to radost, co z ní tryskalo a čím byla vyplněna - samo vnitřní zdraví, kterým přetékala.“

Zatím byl jen zmaten a řekl jí:

„Jaká pak vy jste světice, madono, vždyť jste veselá jako čertík.“

„Mýlíte se, Varjane, čerti jsou všichni smutní. Ujišťuji vás, strašně smutní všichni svatí visionáři i visionářky to potvrzují. Peklo jest jen jakási vysoká škola smutku a zoufalství. Naleznu vám víc o tom zítra ve svaté Angele da Foligno.“

„Děkuji, má drahá,“ odmítal. A po pause: „Tedy světci a světice se smějí? Ale, dovolte, nevidět vás na vlastní oči, nevěřil bych tomu.“

„Předně: nejsem světice. A světci a světice se snad nesmějí... ale jistě září z nich radost, jsou vlastně jen ztělesněná radost... „

„Z čeho radost, dovolte, madono? Vždyť je to neveselé, nebezpečné, nervosní řemeslo, míním ta kandidatura na světectví... Chtít se dopracovat světectví, nemýlím-li se, jest cosi jako nejtěžší provazolezectví; jenže provaz akrobatův měří nejvýš nějakých čtyřicet sáhů, kdežto provaz světcův jest dlouhý léta a léta, měří celý život... Zlé řemeslo! Stále dávat pozor, aby ses nezapomněl, abys nešlápl mimo - a kolem tebe číhá tisíce a tisíce d'áblů... a té jejich radosti, kdybys spadl! Je to jakási rozčilující sázka, bravura nejvyššího stylu, budiž, ale přece jen bravura. Ne, žádá si to tuším železných nervů: já bych toho nesnesl a seskočil bych dobrovolně s provazu... z rozčilení, z nudy, z nedůvěry v sebe, z nervového přepětí. Zde mne máte, páni čerti; snězte si mne, když máte tak dlouho tlamy otevřené a tak dlouho po mně slídíte... Přeji dobrého chutnání.“

„Ne, Varjane, to jsou jen nedokonalí světci, kteří nemají důvěry v sebe a kteří se o ní musí dát přesvědčovat krkolomnostmi. Dokonalá duše jest nejprve jistota sama, jest jedno s Bohem, utápí se v něm. Francouzi mají krásné slovo: absorbé en Dieu... jaksi pohlcený Bohem, pohlcený v Bohu, utonulý v něm. Nemáš jiných přání než plnit jeho

přání... to jest to... Jest to duchový vítr, který vás strhuje k centru.“ A zamlčevši se, dodala tiše: „Svatost jest jistota, Varjane, nic než štěstí jistoty.“

„Ale, moudrá slečno, myslím, že není jistoty až ve smrti. Pokud žijeme, plyne a kolotá všecko kolem nás i v nás. Čert ví, kde je tu jistota? Kde je tu pevný bod?“

„V srdci,“ řekla Melchiora a uzarděla se vteřinovým, rychle hasnoucím nachem. „V srdci, osvíceném Bohem,“ dodala tiše po přestávce. „Na věrné a čestné srdce jest spolehnouti,“ a malá kolmá rýha narýsovala se jí jakoby ostrou jehlou mezi obočím.

„Jak je krásná žena, když ji rozerdí myšlenka nebo přesvědčení,“ cítil v tu chvíli Varjan. A dodal sám k sobě: „Pij jen zrakem to divadlo, než zhasne: je tak vzácné. Snad se ti nenaskytne dvakrát.“

„Jak mne nudíte svým nesmyslným hovorem,“ řekla žena Varjanova, přemáhajíc zívání. „Jak je možno jen mluvit takové pošetilosti... dnes!“

„V století páry a elektřiny, vidíte, madame Pécuchet? Kdy pokrok jezdí automobilem po vyspravených cestách a osvětá se šíří z elektrických centrál... že ano?“ odpověděl Varjan, vytáhnuv obočí. „Nu, ať tak, ať onak,“ dodal pak, obrátiv se k Melchioře, „děkuji vám, madono. Bavit jsem se dnes s vámi, jako již léta a léta s nikým... a dělá vám zde poklonu člověk difilní, věřte. Víte-li pak, že máte v malíčku více psychologie, než většina soudobé literatury v obojí ruce?“ řekl po přestávce ještě, odsunuje židli od stolu a zvedaje se.

„Promiňte, Varjane, ale bavit vás nebylo naprosto mým účelem. Bavit-li jste se, bavil jste se na svůj vrub a na vlastní risiko,“ řekla přísně a uklonivši se lehounce, odcházela. Slabounký vzdor jako by dodával ještě křepkosti a nervosnosti její postavě, která měla sama o sobě pružnost prutu a lehkost obláčku kadidlového.

„Jaká má krásná bolestná ramínka,“ pomyslně si Varjan, hledě na ni. „A jak musí být krásná, rozhorlí-li se nebo nenávidí-li! Není pochyby, jest z rodu velikých vášnivkyň. Vzdává se celá své víře, vrhá se celá na jedinou kartu, nedělá nic napolo.“

„Jaká hrdost byla v její odpovědi,“ pravil k sobě, sedě již u svého pracovního stolu a zapaluje si cigaretu. „Byla to odpověď kněžny a řeholnice v jedné osobě. Jsou tedy ještě na světě opravdové dámy?“

Podivný poměr vyvinul se mezi Varjanem a Melchiorou.

Záhy zatoužil že všech sil po této světici: byl žárliv na jejího Boha, chtěl jej vypudit z jejího srdce a zaujmout jeho místo. Měl chvíle, kdy jej tento sen posedal temným šílenstvím pýchy a hrůzy.

„Jaká vzácná, jedinečná kořist,“ říkal si. „Boj o jakou cenu! A s kým, s kým! Jak jest to nevyslovitelně hrůzné! Kdy byl sněn sen větší pýchy, větší msty, větší odvahy? Neboť cítím to: on mne zradil, on mne zničil, on odstoupil ode mne, on ranil mne ranou snětivou!“

A maloval si její posavadní život, uzavřený, přísný a vážný, nepotřísněný světem a jeho bédou a malostí. Květ její byl zajíněn, do svatyně jejího srdce nepadl posud ani stín profanace. Jen on, Nepojmenovatelný, vládl tu výlučně vším. Kde jest druhé místo na světě, kde by mohl být bezpečněji zasažen a zraněn?

A ona, jako by tušila jeho sen v celé jeho hrůze a slávě, řekla mu kdysi ve chvíli podivné, nadlidské skoro jasnovidnosti:

„Vězte, budu li vás kdy milovat, bude to jen z jeho rozkazu!“

„Proti němu, proti němu,“ vykřikl pobledlý Varjan, křivě ret a chvěje se na celém těle.

Ale Melchiora byla nedostupna jeho útokům.

Měl zvláštní ironickou metodu, kterou se zmocňoval žen.

Vítězil vždycky tím, že jej posud každá žena úžasně rychle znudila. „Osud dá ti nejspíš a nejraději vítězství, o něž nestojíš a jež nemá pro tebe valné ceny a důležitosti,“ zapsal si kdysi do deníku.

Ironisoval je a vybouřil v nich tak vždycky jejich ženství a jeho marnivost; dával najevo, že při nich propadá nudě, a cítil ji tak pravdivě, že, aby odvrátila tuto hrozící nudu, vrhla se mu posud každá do náručí. Aspoň na minutu ji moci zaplašit od něho, aspoň na minutu moci ji zapudit a zastoupit u něho její místo...

„Pravý milovník,“ napsal si kdysi do svého deníku, „láme jen květ, nejvýš vystříklou vlnu stromovou, sám vrchol stromu; vypíjí jen vůni, žije jen z vnadidla; žije z toho, čím ostatní koření život. Pravý milovník dovede deflorovat ženu pohledem: sebere jí všecken pel, pel pelu, všechno nejvzácnější, samého ducha a samu poesii smyslnosti... vypije z ní opravdu duši jako upír. Všecko ostatní jest již jen hmota, námaha, tíha, trud a jest tu vlastně pro býložravce lásky. Ale pravý milovník jest z rodu dravců, kteří se živí jen tím nejušlechtilejším, mozkiem a krví, a ostatní nechávají plemem havranům nebo mravencům. Beata**** to věděla; dotkl jsem se jí jen lehce, a přece vzal jsem jí tím dotykem všechno nejlepší, všecko, co jediné mělo na ní cenu. Věděla to a cítila, že mně nemůže dáti již nic vyššího, že můžeme sestupovat a jen sestupovat; a plakala hořké slzy nad sebou samou, slzy zhnusení si sebe samé, slzy bolestnější a pustošivější než rozžhavené olovo.“

Ale Melchiora byla nedostupna všem jeho útokům, tento nízký dandysmus nebyl jí nebezpečný: byla obrněna proti němu svou nekoketnou přísností, svou hlubokou něhou, od níž se odrážela bezmocně všechna ironie.

Varjan mohl zvítězit tím, že by v ní vzbudil soucit se sebou - ale toho nechtěl. To jej pokořovalo, v tom nebylo vítězství nad ním, v tom byla jen oklika, úskok, lest.

Nebo ji mohl překvapit, a často, pozoruje ji, chvěl se churavou touhou, vrhnout se na ni a zanítit ji šílenstvím svého žáru - ale po každé se zastyděl a přemohl se. „Třat nezralé ovoce, jaká nízkost,“ řekl si, „a ona jest posud nezralá. Musí uzrát a zesládnout svou láskou jako plod sluncem: pak spadne sama tíhou své milosti.“ A cítil, že vítězství jeho, opravdové vítězství jeho nad ním, bylo by jen v tom; aby Melchiora odpadla od něho a vzdala se Varjanovi dobrovolně a s plným vědomím, vyplnila se Varjanem celá jako dřív byla vyplněna Bohem, vzdala se mu plenem, utonula v něm volně a samochťíc, ráda a v blaženství.

A sen, šílený, nemožný sen, jak padá mu sama do náručí, vyvstával v něm občas a prožíhal jej pekelným žářem i trávil jej.

Ale ihned procítal z něho a cítil, že jest to absurdnost.

Oba věděli, že bojují rozhodný boj na život a na smrt, i jaký jest to boj. Vyhýbali se proto řeči; řeč neměla tu smyslu; bili se orgány, kterým nebylo jména, o něco, co unikalo slovu i myšlence, čeho se mohl dotknout snad jen sen svou nejsmělejší perutí.

Žili vedle sebe několik měsíců skoro mlčky, zapřádající se do hlubin osamocenějších a osamocenějších, zryvající své temné bojiště jizvami hlubšími a hlubšími.

Několikrát vzdával se již Varjan naděje, když po každé nějaké znamení nebo přípověď rozdmychala ji v něm znova, jakoby zázrakem; tak naposledy odmítnutí, jehož se dostalo ubohému Harzovi, vzplanuvšímu vášní těžko pochopitelnou k Melchioře.

Jednoho dne zastavila náhle dívka Varjana a zeptala se ho tvrdým věcným tónem:

„Proč ho nenávidíte?“

„Poněvadž mne zradil a opustil.“

„Jak vás mohl zradit, vždyť jste ho nikdy neměl?“

„Těžko vám to vykládat,“ řekl s pošklebkem Varjan. „Nevím, porozumíte-li. Představte si, že jsem měl něco - statek, hodnotu, orgán, smysl, řekněme - čeho nemají jiní lidé a co proto nemá jména. Rozumíte mně: nemá jména, tak jest to jedinečné. A toto něco ztratil jsem jednoho dne... Rozumíte tomu?“

„Ano,“ přisvědčila. „Byl jste hrd, nevýslovně hrd na něco jedinečného a nyní nemůžete být již na to hrd.“

„Třebas tak. Budiž.“

„Ale vzal-li vám důvod k pýše, vzal jej jen proto, že vám chce dát zkonejšení a pokoj srdce a pokoru... a sebe, který jest všechněch.“

„Ne, ne, nechci!“ vzkřikl Varjan a zbledl zlou bledostí. „Nechci. Právě to nechci, rozumíte. Živím svou bolest schválně, schválně ji drásám a jitřím; a proklet buď den, kdy toho opominu.“

„Jste pyšný jako ďábel a... stejně tak nešťastný,“ řekla po pause a tiše odešla.

„Možná. Ostatně vás to nebolí,“ pokrčil rameny Varjan; a soudil, že to již nezaslechla.

Nedlouho poté nadešel podivný den červnový, trochu chladný po minulých deštích, rozhořelý novým sluncem, znepokojený mladým větrem.

Varjan si vyšel do zahrady.

Vypudil jej z domu klavír, k němuž si sedla jeho žena s Harzem - s Harzem, který se vrátil k bezpečnější kořisti, napadlo s úsměvem Varjana.

Bílá oblaka brázdila nehluboko oblohu a přerývala chvílemi svit slunečný; slunce běželo někdy jako vlna po stéblech a zhaslo pak ve stínu pod kytkou stromů nebo vplynu-

lo ve veliké bílé jezero světelné, které dřímalo jako voda na trávníku a svádělo ruce k touze, ponořit se do něho. Stará oprýskaná zeď hradební jihla a drolila se, jak schla v slunci a větru, a šeríkový keř, zachycený na ní, nesl s nekonečnou grácií dým svých květů na pevných prutech.

Ticho, to zvláštní ticho opuštěných valů a zdí pevnostních, sladké a trochu churavé již jako ticho zříceninové, dřímalo na všem; občas jen vpadl do něho stříbrný zvuk hodin ze starého chrámu a rozplýval se v něm zvolna jako krůpěj éterná; Varjanovi se zazdalo po každé, jako by po sobě zůstavil ve vzduchu nějakou stopu až hmotnou; jakýsi příliv bohatší vibrace světelné.

Varjan seděl na drnovém sedátku, rozžhavené oči upřeny k zemi, se suchýma rukama, tráven horečkou, přepjat vnitřním přepětím.

Náhle povznesl hlavu v podivné tuše - a opravdu, Melchiora se blížila k němu, nepozorujíc ho. Nenesla se svou někdejší lehkostí: bylo cítit, že jde obtížena jakýmsi zlým hořem, zarážena jakousi nerozhodností.

Chtěl povstat a uniknout jí, ale nebylo již času.

Melchiora jej již zpozorovala a zaváhavši vteřinu, obrátila se k němu.

Mlčeli chvíli - vteřinu? minutu? několik minut? Varjan nevěděl.

Pak pronesla zcela tiše:

„Varjane, jsem nešťastna a vy tomu patrně chcete. Milost boží mne opouští.“

Chtěl pokrčit rameny, ale pohlédnuv do její trpící zpuštěné tváře, řekl jen bezbarvě:

„Mne opustila již dávno.“

„Vzal jste mně mého Boha nebo spíše: zatemnil jste mně ho. Postavil jste se mezi něj a mezi mne: nevidím ho již.“

Povstal a s podivnými rozpaky, se zkřivenou tváří řekl zcela tiše:

„Chtěl jsem jen s ním zápasit o vás, ale patrně jsem boj ztratil. Jest silnější mne.“

„Silnější! Oooh... jistě. Bezmezně silný je! Kdo o tom může pochybovat? Ale já odpadla od něho a zradila jsem ho a přešla jsem k vám.“

„Patrně ze soucitu s mou slabostí,“ odvětil po pause. „Děkuji, ale představoval jsem si to jinak.“

„Dávám, co mohu,“ pronesla těžce, přemáhajíc chvíli marně pohnutí a nezadrževši posléze slz, které jí vytryskly z očí.

Měl vteřinu, kdy se jí chtěl vrhnout k nohám a vypít její slzy.

Ale něco silnějšího, něco mimo něj zadrželo jej na jeho údiv.

Ne!

Starý jeho sen vstal v samém srdci jeho srdce a proběhl mu rychle za sebou žhavou i ledovou vlnou žilami.

A tento sen zmrazil jej do jakési nepochopitelné příkrosti. Starý jeho sen, jak se mu vrhá sama do objetí - ne již ona, ale celý tragický osud ženský, vtělený do této hrdé a čestné bytosti.

„Jak jsme všichni ukrutní! Jak nedovedeme nic nikomu z utrpení slevit! Jak snadno bych dovedl pro svou rozkoš vraždit!“ napadlo ho ještě v podivné jasnovidnosti, když pokloniv se před ní a obrátiv se, odcházel černou brankou do ulice a odtamtud na dlouhou procházku do polí.

Vracel se večer domů a chtěl právě vejít do pracovny, když jej v předsíni ovanul horký dech ze tmy a současně ucítil na šíji dvě hubené studené ruce.

Ulekl se strašně.

Srdce se mu šíleně rozbušilo: bylo mu, jako by v jakémsi bleskovém rozsvětlení pochopil v tu vteřinu všecko, minu-

lé i budoucí. Bylo mu v tu chvíli jasno, že nese smrt tomu, kdo jej takto objal. Cítil, že osud v jakési podivné zlé úslužnosti splnil mu jeho přání, ale jako by věděl také hned, jak bolestně Zaplatí jednou za tento dar.

„Miluji tě, miluji tě!... Budu se ti snad zdát bez studu, ale nevadí... nezáleží na tom. Jest mi to zcela lhostejno. Nač ztrácet čas... cítím, že ho nemám mnoho. Jest nízké, ztrácet čas čekáním nebo jiným chytráctvím. Jsem ztracena, jsem utonulá v tobě... ne již v něm...“

Otevřel, nevěda proč, jednou rukou dveře: světlo lampy, rozsvícené neznámo kým na psacím stole, padlo na její tvář. Byla ku podivu přísná a veliká, veliká čímsi, co ji již skoro znetvořovalo. Jako by nesnesla tolika výrazu a jako by ji hrozil roztrhnout - tak bolela tato tvář.

Vnesl ji skoro do pracovny a usadil ji v křesle u psacího stolu. Složila na něj hlavu a zaštkala nervosním bezslzým zaštkáním.

Její suché plece stoupaly a bortily se, a linie jemných vyhublých zad, zduchovělá dlouhým utrpením, bolestnila se pod šaty.

Stál nad ní vztyčen a pil s rozšířenýma nozdrama v podivné závratí její utrpení.

Zvláštní churavá radost, již znají velicí rozkošníci, radost, za niž se později vždycky Varjan stydával, ale již nemohl překonat v téhleté chvíli, radost, že bolí ženu, radost, jejíž číše byla naplněna temným vínem ukrutnosti, opíjela jej svou těžkou parou.

Oči mu ztrnuly, tvář zkameněla.

Nevěděl, jak dlouho stál takto nad tímto mladým tělem.

„Pro mne trpělo, pro mne a mnou zhublo; já byl jeho bolestným sochařem,“ to stálo před ním, napsáno šarlatovým písmem na neviditelné zdi, a tím omdlával skoro v tuto chvíli.

Cítil se velkým umělcem jako nikdy posud: tvořil v nejtvrdší a nejbolestnější látce, hnětl sám život, byl podoben bohu, demiurgu, byl osudem, soupeřil s nimi, připodobnil se jim...

„Jak jest zduchovělé toto tělo,“ napadlo ho, „věru, jest duchovější než to, čemu se říká duch u jiných.“

Náhle, puzen polotemným nápadem, přistoupil ke stolu a zhasl lampu.

Bylo mu mdlo, mdlo, jako bývá na vodě po dlouhé plavbě v noci; musil usednout.

Bledé spiritní růže, přepadávající z vázy, zastrašily náhle tmou.

Zachvěl se a přitáhl ji k sobě velikým tvrdým pohybem; složil si ji pak celou na kolenou jako mrtvolu a skloněn nad ni, šeptal jí do ucha:

„Ale já tě nemiluji a nebudu milovat. Já nemohu nikoho milovat. Já jsem studený. Já se jen ohřeji tebou. Já tebe zužiji a zavrhnou tě pak.“

Zaškubala sebou jako raněný pták, ale ztišila se rychle. Byl přesvědčen, že to očekávala.

„Proč mně to říkáš? Víím to.“

„Ne, nevíš. Já zabíjím všecko, co miluji. Já tě potřebuji, jen abys napojila mých kořenů, mých vyschlých kořenů. Rozumíš tomu? Mé umění vadne a usychá a musí být zalito krví, tvou krví.“

„Vím, víím všecko,“ zaúpěla Melchiora na jeho hrudi. „Vím, že budu strašně ztrestána. Víím, že jsem na věky ztracena; sesadila jsem jeho a dosadila jsem tebe. A na to jest psán trest smrti,“ dodala po chvíli a dvě velké slzy, nějak bezdůvodné a pošetilé jako pozdrav čemusi uplynulému a ztracenému, spíše stín než odlesk ztraceného dětství, vylily se jí zvolna z očí.

Druhého dne ráno seděl Varjan jako obyčejně se svou ženou u snídaně v zahradě. Mlčeli skoro.

Dopil šálek a odšinuv se na židli od stolu, zahleděl se nepokojně do záhonu studené, krátce přistřižené trávy; bylo vidět, že hledá, jak se zkonejšit.

Byl rozrušený prázdňým nepokojem; chtěl se již dvakrát zdvihnout a odejít do úřadu, ale vždycky jej cosi zadrželo.

Věděl, že musí přijít každou chvíli Melchiora, která snídávala s nimi, a toužil po té chvíli i bál se jí zároveň.

„Hle, to jest tedy štěstí, o něž jsem tolik stál, jež jsem si vyvzdoroval všemi svými silami! Jak jsem oklamán! Jak mně bývalo jindy pokojno po tom a jak jsem dnes rozrušen! Vlastně: starý neklid... nic se nezměnilo...“ Stanul a zamyslel se úsilněji, soustřediv se na jakýsi prázdňý bod před sebou. „Ne, nový neklid,“ řekl si, zapřemítav chvíli, „zárodek, sotva znatelný zárodek nového neklidu, jiného neklidu. Budu musít hledět seznámit se s ním zavčas,“ za-ironisoval.

„Nový nepokoj... nový nepokoj,“ opakoval si nervosně, „a roste, jak si jej uvědomuji.“

Chladný vítr, zvláštní chladný vítr, jakoby z noci opožděný a promrazený jejími spoluvinnickými stíny, udeřil jej do tváře; zamrazilo jej; nadhodil hlavu, jako by chtěl ve vynuceném, nervosním vzdoru čelit všemu, co přinese osud, jako by se s ním chtěl bít v hrdé ripostě.

Z několika komínů před ním předl se nějak úsilně rusý teplý kouř, jako by chtěl znepokojit studené nepohnuté nebe, ztrnulé v jakémsi hlubokém oddechu zapomenutí.

Náhle zaskřípěl za ním písek, a než se ohlédl, zavlnil se lahodný hlas Melchiořin, přející dobrého jitra, a než se nadál, stiskla její drobná ruka pevně a klidně ruku jeho.

Polekal se, lehce, tak to bylo nečekané, tak ta samozřejmost udivovala.

„Jak je klidna,“ napadlo jej hned a utvrdil se v tom až k úžasu pohledem na ni. Ani stopy po nervose, po rozpacích, po utrpení - byly-li, byly ukryty k nepoznání, k neutušení. Její krásná, lehká, hrdá hlava jako by byla dnes jen vzdálenější a neproniknutelnější; unikla do většího a čistšího světla... to bylo všecko. Varjanovi, hledícímu na ni, zdálo se chvíli, že musí přimhouřit zrak.

„Kdes byla?“ zeptala se jí mechanicky Rita.

„V kostele jako vždycky,“ odpověděla pokojně Melchiora. „Zdržela jsem se jen trochu déle než jindy.“

Bezděky se zachmuřil: vyčítavá otázka vyrazila na ni zpod jeho brv. Zdálo se mu však, že nedoletěla: stála příliš nad ní, jakoby přenesena do vyšší čistší sféry; jako by ji přehlédla.

„Což se může modlit ještě? Po včerejšku se modlit?“ proletělo mu hlavou a vehnalo mu krev k srdci.

„Tedy jsem ho přece nevypudil? Vězí posud pevně v jejím srdci?“ S touto otázkou odcházel rozrušen Varjan do úřadu, s touto otázkou vracel se rozrušenější domů.

Nalezl Melchioru stejně klidnou jako ráno.

Zpívá si u rámu, směje se s Ritou, houpá malou Eriku.

Tento klid zmátl jej úplně.

Čekal bezradnost, rozpaky, zmatek, nejistotu - a ona zatím, milý, bože, vede si klidně, bezpečně, samozřejmě a nevinně jako dítě... nebo jako stará otrlá hříšnice. Dovedla by oklamat nejbystřejšího pozorovatele; nejpodezřívavějšího soudce.

Varjan byl tím tak pomaten, že se až mravně nad ní pohoršil, on, který si dávno odvykl posuzovat lidi morálně.

„Tak mladé stvoření!.. Půl dítě skoro. A žije v hříchu jako ve svém živlu, samozřejmě, se samosrozumitelnou jisto-

tou. Nepohne brvou, nezardí se. Jako by se nic nestalo; jako by bylo nejpřirozenější, co se včera večer stalo.“

„Nebo klame tak výborně?“ pomyslí si po chvíli. „Hraje komedii, aby nezbudila podezření u Rity? Pak by byla ohromná herečka! Ale hraje-li dnes, kdo mně za to ručí, že nehrála i včera? Kdo mně ručí, že mne neoklamala i včera? Pravila včera, že se ho zřekla, že odpadla od něho... nebyl to klam? Nebyl to podvod? A třebaš klam ze soucitu se mnou... klam jako opium pro mou bolest... tím hůř, tím hůř pro mne... pro můj sen!“

Nemohl se dočkat příležitosti, až ji zastihne o samotě, aby se ujistil jí, její láskou, pravdou její bytosti, skutečností včerejška... aby se ubezpečil, že nesnil jen svůj šíleně hrdý sen, že jej žil jako naplnění skutečnosti, dlouho žádané a přivolávané, samu nejkładnější jistotu, sám vrchol života, který ztekl napětím všech sil.

Dvojitost u ní, pouhá taková možnost jej mučila šíleně... jej, který na dvojitosti založil celý svůj život, který žil neustále a přirozeně na jejich měnivých, proradných a úlisných vlnách jako lodník na moři.

Zastihl ji konečně večer, když Rita odešla do města, v jejím pokojíku.

Schoulena, hlavu na stole, tiše plakala.

Zarděla se, jako by ji přistihl při něčem nedovoleném a pokořujícím.

Vyskočila a vrhla se mu na šíji.

„Odpusť mně mé slzy! Jsou nerozumné, pošetilé, bez důvodu... Bůh ví, proč mi přišlo zaplakat... sama nevím proč,“ mluvila překotně, zajíkájíc se. „My ženy máme takové chvíle, pološílené, nesmyslné chvíle... Přijdou, bůhvíjak, bůhvíproč, snad s počasím, s hvězdami, s větry... Proč plakat? Leda štěstím! Jsem tak šťastna. Miluji tě, mám tě. Jsi mi bohem, jediným, vším... nemám již svého starého Boha.“

„A ráno v kostele, ke komu ses to modlila?“ řekl trochu pracně a utajil bezděky dech, čekaje její odpověď jako oratel.

„V kostele... ano, musím do něho chodit, nemohu přece náhle přestat... bylo by to nápadné. Již kvůli Ritě nemohu. A ostatně: nechci ani přestat. Nepatřím již tam a přece budu tam chodit... právě proto budu tam chodit. Chce se mi dráždit jej, pokořovat jej, urážet jej. Chce se mně rouhat se mu. Myslila jsem dnes na tebe, jen na tebe, jako druhdy na něho a v týchž místech, kde druhdy na něho, a týmž způsobem, týmiž slovy, týmiž modlitbami jako druhdy k němu, modlila jsem se dnes k tobě. Víím, jest to nejstrašnější rouhání... ale nechci být zatracena na půl... nenávidím všecku polovičitost.“

„Nepřesvědčuješ se sama násilně?“ řekl s chladnou pátravostí, připomenuv jí tak první jejich rozhovor o světcích.

„Ne, ne, ne,“ vykřikla skoro, uzarděvši se. „Mám jistotu, zde, v srdci, větší jistotu, živější jistotu než všichni světci starého Boha.“

Strhla jej svým žářem, omámila jej svým horkým dechem: netušil u ní té vášně. A ve chvíli, kdy si leželi na srdci, měl zase jistotu, že jest jí bohem, vším, že jeho sen stojí pevně, hrdý a nepodvratitelný, že jej vypudil a pokořil, sehnal s oltáře tohoto srdce.

Ale proto přece, když od ní odcházel, zdvihla se znova v jeho duši pochyba, kdy toho nejméně čekal, a zastavila jej na prahu. Svrástil čelo a přehlížeje ji, roztouženou a nyjící, cizím studeným pohledem, jenž jej samého udivoval, pronesl zvolna, odstavuje nějak vyhrůžně věty.

„Nezrad' mne, slyšíš! Zradila bys více než mne. Nejpyšnější sen, jaký se snívá za sto let jednou, bys podtrhla. Stůj věrně! Jsi podkladem pro novou věž pýchy a rouhání, pro nový Babel. Já jej dostavěl, ty ho jen nepoboř!“

Ale ráno, když viděl Melchioru v denním světle, ve společnosti, cizí, klidnou a vzdálenou, ztratil znova svou jistotu.

Nabyl jí zase u ní, ale jen pro chvíli, kdy byli spolu, kdy ji viděl odevzdanou a vzývající. Podařilo se jí zase přesvědčit je o výlučnosti své lásky; dal si opakovat znova všechno, všechna slova, která byl slyšel po prvé, a ne jednou, dvakrát a třikrát; jako by mu nestačila sama o sobě, jako by mu bylo třeba i jejich zvuku: pil je dlouze zjitřenou žízňivou duší a čím déle pil, tím víc, zdálo se mu, rostla jeho žízeň po nich.

Ale druhý den bylo mu stejně jako den předtím: stejný nepokoj, stejná nervosa.

Jakmile ji viděl klidnou, usměvavou, lehkou a vyrovnanou, nevěřil jí. Hrála-li bezpečně svou konvenční úlohu vlídné dobré sestry a nevinné mladé dívky, trpěl a začínal ji nenávidět; on, který neuznával etiky, který se jí sám nevázal, začal ji odsuzovat eticky; etiky, která mu byla obtíží a směšným balastem, ne-li něčím horším, začínal náhle postrádat u ní, požadovat od ní bez ní byla mu najednou ne celá.

„Nestoudná lhářka, jak virtuosně hraje! Kdo se v ní vyzná? Kdo pozná mez, kde přestává hra a začíná pravda? Není jí: všechno je hra. Jest po každé jiná, podle bodu, odkud se díváš, kam se postavíš. Ale ona sama jest stále jedna a táž - stále dvojitá, vždy a všude, každou vteřinu. Dvojitá, dvojitá - nikdy pravdivá, vždycky podvodná, nikdy svá, vždycky cizí.“

Došlo k tomu, že na ni žárlil skoro neustále.

Miloval ji a věřil jí jen ve chvíli, kdy byl s ní o samotě, rty na rtech. V těch okamžicích měla nad ním moc, poutala jeho démony, vázala jeho šílenství. Ale odloučen od ní trpěl jak jen může trpět zrazený polobůh nebo bůh. Pochy-

boval již o síle a trvanlivosti své vlády nad ní; nepovolí někdy, neselže někdy? A neselhala již, když byla možná taková otázka? Neznamenalala ona již sama o sobě, že se budova začala drolit, že se z ní vyčlenil a sesul první kámen?

Začínal ji mučit.

Byl kliden jen, když trpěla, když měla nejméně možností k životu, nejméně nadějí do něho; každá síla, každý rozvoj, každá radost u ní byla mu jen novou možností zradu a klamu. Nerad vídal ji zamyšlenou; kdo ručí mu za to, že ho právě nezrazuje v mysli? Nevěřil jejím snům, rád by ji byl spoutal a omezil ve všem, aby měl přehled přes ni, aby ji mohl lépe střežit a ovládat.

Začal ji zkoušet různým způsobem, ale nevíra jeho, místo aby se menšila, rostla a rostla.

Nechával ji o samotě s Harzem a naslouchal tajně jejich hovoru. Nevěřil její nechuti k němu, a čím odmítavější slova slyšel, tím méně věřil. Slova, ano, to je cosi, při čem se pohybují rty, ale oči... oči jsou proto, aby popíraly, co řekly rty, a aby povzbuzovaly, kde rty zahánějí nebo odrazují...

„Co chceš ode mne?“ volala k němu v pláči a v úzkostech.

„Abys byla jasná a jedna. Chci prostotu.“

„Chceš chudobu. Osekáváš mne na pahýl. Chceš mne mít smutnou a ubohou.“

„Snad. Mateš mne svou radostí, svou složitostí. Nevyznám se v tobě.“

„Věř mně tedy! Což žádám tím mnoho od tebe... já, která jsem ti dala všecko?“

„Věřit? Toho slova není v mém slovníku. Neumím věřit! Ničemu a nikomu!“

„Chceš tedy, abych všecko prozradila sestře? Utiší tě jen to? Řekni slovo, a stane se to ještě dnes; povím všec-

ko Ritě. Jsem připravena. Zaplatím svou radost, svůj smích, svou hrdou pózu, kterou jsem vystavěla nad propastí a které mně nedovedeš odpustit.“

Ne, toho nechtěl, toho nemohl chtít, toho nedovedl posud chtít to se bál posud i jen myslit; i musil ustoupit.

Ale odcházeje, zpřemítal se celý a řekl si pak: „Ano, má pravdu; pověděla, čemu jsem se bál posud dát určitý výraz, ale co proto nebylo méně živé a skutečné ve mně. Ano, jsem člověk smrti; a není mně jistoty než v ní. Jsem ukrutný a střízlivý jako kat a nebudu jí věřit, vpravdě a bezesporně věřit, pokud nebude mrtva třebaš bych se snad ze zbabělosti na chvíli přelhal, že jí věřím: nebude to pravda. Dovedu milovat jen mrtvé, jen co se nemůže bránit již mé lásce; neumím se radovat z živých, neumím se radovat ve dvou, neumím se snad radovat vůbec. Jsem zprahlý a znuděný; jsem hřbitov stokrát překopaný, stokrát přeoraný; abych snesl život, musím jej kořenit smrtí.“

A vzpomínka na osudnou chvíli, kdy se mu po prvé vrhla na šiji v tmavé předsíni, prošla mu srdcem a zastudila jej hrůzou.

„Ano, jistě, nesu jí smrt; nesu smrt každému, koho miluji.“

„Miluji,“ zastavil se: „Jak podivně to zní v mých ústech! Miluji! Miluji! Co jest to, mnou cítěné, miluji?“

A ironický hlas mnohých zkušeností napověděl mu jako zlotřilý soudruh ve škole: ‚Miluji je slovo večera před svačební nocí a překládá se ráno druhého dne slovem nenávidím.‘

A přece den po dni nesl tíže své postavení.

Měl-li mít jistotu, že nebyl bláznem slova a že se nezpil jeho parou, musil ji mít stále u sebe, musil sen svůj žít a proměňovat jej znova a znova v skutečnost, ale pak nesměla se mu ztrácet v hrdé a daleké úloze, kterou hrála

její pýcha, ta pýcha, jež popírala neustále mlčky jeho vítězství, jež mu je neustále vyvracela...

Potkalo ho nesmírné štěstí, ano: zmocnil se říše po největším králi, kterého z ní vypudil, ale vítězství své musil ukrývat a království své tajit. Nebylo to šílené? A neztrácel ho vpravdě každou minutu, kterou je zapíral?

A myšlenka, unést Melchioru, odjet s ní daleko odtud, kamsi, kde by se nemusila skrývat a přetvařovat, vtírala se mu do mysli neústupněji a neústupněji.

Měl chvíle, kdy mu bylo ošklivo ze sebe, kdy se mu zdálo, že hraje úlohu příživníka vlastního stínu...

„Není podlé, žít takto? Což nežiješ takto na dluh, podvodem? Nezabýváš sám svůj sen, nešpiníš a neprzíš ho? Proč se plazíš úkradkem zadními schody pro služebnictvo, kam můžeš a máš vcházet hrdě, otevřenými dveřmi, jako vladař a pán?“

„Rozrušuje tě, mučí tě Melchiořina dvojitost. Ale kdo ji jí vočkoval? Kdo ji stvořil k svému podobenství? Byla jedna a celá... kdysi, než odpadla od svého Boha a než se vzdala tobě a proto, jen proto jest dnes dvojitá, je-li jí. Neboť co tobě se nejeví dvojitým? Všecko, pokud budeš hledět ze svého roztrženého dvojitého nitra, svým churavým zamženým zrakem. Sjednot' se sám a sjednotíš tím i Melchioru.“

Ale starý Adam se v něm bránil na nůž těmto důvodům.

„Jaké šílenství, jaké směšné šílenství, Varjane,“ hovořil. „To se vůbec nedělá, Varjane - odpusťte, pane, že mluvím francouzsky, ale je to možno říci opravdu jen francouzsky - v naší společnosti. To je de mauvais goût, to je d'extrême ridicule: to je souzeno ne rozhořčením, ale jediným strašným odsouzením, z něhož není odvolání: smíchem, salvami nekonečného neutuchajícího smíchu, jehož ozvěna nezahyne, pokud nevymře poslední z diváků přítomných va-

šemu nevkusu. To jsou mravy služek a tovaryšů, Varjane, ale ne dobře vychovaného člověka ze společnosti.“

A Varjan přisvědčil.

„Ano, nemožné, absurdní! A jak pitvorně bys vypadal, jak nemotorně, sám sobě trapný, jako herec v starém patetickém a larmoyantním dramate z předměstí! Vidět se sám - a ty by ses pozoroval i tu, znám tě - a usmál by ses sám sobě, zkarikoval se sám lítostným pošklebkem a utekl bys od úlohy, s níž nejsi a která by tě ještě dnes znudila. Nenávidíš každé okaté gesto a nyní bys jich chtěl opsat sta, a jak širokých a rozmávnutých! Jsi ironický glosátor života, člověk šedi a odstínu, který prochází nepozorován ulicí, a nyní bys chtěl hrát cosi jako hrdinného tenora s odhaleným krkem nebo s nějakým červeným šátkem kolem něho. Ale to dělají dnes již jen venkovští fotografové; před padesáti lety dělali to i umělci, ale ti nosili také sametové kabáty, dlouhé vlasy a kalabresy - dnes vyhynuli jako předpotopní fauna; snad nežijí již ani v nejzapadlejších koutech venkovských.

Nemožné, absurdní a víc než absurdní: směšné prostě.

„A pak,“ dodal po pause, „nechat zde úspěch, potlesk, několikery způsob potlesku, stý způsob lichoty? Nemožno, jako jest nemožno postrádat v životě tisícerých rozkošných nepatrností a drobností, tisíceré zdánlivé malichemosti... zdánlivé, neboť vpravdě jest každá z nich důležitá, nutná kulturnímu člověku. Tyto zdánlivé nicoty jsou to, co skládá sladkost života, jako výdech lesa jest složen z nejrůznějších aromat, od pachu tlícího listí po vůni pryskyřičnou. Tato tisícerá cetka dává teprve dohromady melodii života. A mně se chce znásobovat ji, rozmnožovat její prvky, a ne ji ochuzovat. Jsem jako žena; potřebuji k své obsluze celého velkoměsta; od rána do večera vystřídal bych a unavil bych všechny díly světa; nemohu žít prostě. Prostě jest mně souznačné s chudě.“

Ale když uviděl Melchioru, její zmučenou, pobledlou tvář, které vnucovala s napětím všech sil úsměv, zvrátil se a vnitřní jeho boj se začal znova.

„Jsi zbabělý, Varjane, jsi v jádře duše lenoch, nejhorší, nejslabší žena,“ pravil jeden hlas; „ulichotil tě život, ulechtal tě život - a opravdu, velmi záhy!“

„Jsi silný, kulturní duch, Varjane,“ pravil hlas druhý. „Dovedeš se spoutat; cítíš směšnost a plytkost všeho, co jest mimo společnost, co jde proti jejím konvencím, co není založeno na jejím souhlase. Jsi silný mozek, netrpíš závratí, žádné bláznovství moderně natřené tě neopojí...“

Melchiora, jako by tušila svár, který v něm vřel, zastavovala na něm často v poslední době podivný pátravý zrak, který jej pronikal skrz naskrz jako slunečný paprsek vrstvy vody a zastavoval se nejdéle na místech nebolavějších, kde leželo naskládáno nejvíce rmutu.

Jednou se zadívala na něj dlouze a řekla pak tiše před sebe jako v snách: „Měl by přece odvalu? Našel by ji konečně? Dovedl by sejmut ze mne mé strašné břímě?“

A zbledla při pouhé možnosti něčeho takového.

Ale ihned zavrtěla bezděky nedůvěřivě hlavou jako na vyvrácení sebe samé.

A brzy potom neměla již ani nadějí, ani pochyb: Varjan ji z nich vyvedl. Utišil se náhle docela, uklidnil se jakýmsi násilným uklidněním. Ponořil se do práce; bral ji jako tišivý lék; chtěl jí překlenout všechn svár a zmatek svého temného srdce; ale přece měl chvíle, kdy cítil, že je tím jen odšinu, a ze dál čekají svého řešení.

„Buďme klidni nad propastí,“ říkal si, „učme se tomu nenasnadnému umění.“ Ale vpravdě cítil napětí situace a chtěl ho využít jako nervové sensace, jako biče na své nervy, jako jejich dráždidla; a chtěl pracovat, a pracoval skutečně, pod tímto vysokým tlakem po dlouhé době znova. Jako

by se mlýn jeho umění, dlouho stojící za sucha, rozešel náhle pod přílivem nových vod; síla situace jej nesla a on psal jako psával druhy.

Šel jednou k Melchioře, aby jí to řekl, aby jí poděkoval za zázrak, který na něm způsobila.

Nalezl ji u jejího sekretáře: rovnala pečlivě všechny své dopisy, třídila je a část jich pečetila do obálek s adresami.

„Co to děláš! Chceš snad odjet?“ zeptal se v nepokoji.

„Ne, chci být dlouho mezi vámi, chci být co nejdéle s tebou, jak možno nejdéle,“ pravila a zaplakala; „ale být připravena, jest všecko.“

A když jí řekl, že píše zase po dlouhé době a ze píše poměrně snadno jako jindy, odpověděla mu, jakoby probuzena z hluboké dřímoty:

„Budu musit zaplatit asi svůj dluh i tvůj, za svůj hřích i za tvé nalezené umění, když obojí tak důvěrně souvisí.“

5

Varjan se zcela soustředil na svou novou knihu; pracoval na ní horečně, s jakýmsi churavým chvatem. Jeho nová práce zdála se mu šílenou honbou za ne zcela jasným, ale důležitým cílem, zoufalou sázkou o všecko; a on sám štvavným běhounem, který neušetřil sebe žádné ostruhy a žádného biče.

Chvillemi v noci, zdvihnuv bledou hlavu s planoucíma očima od kupy papíru, zaposlouchal se do jakési jiné nehmotné tmy a zdávalo se mu vždycky, že slyší z ní lání příšerné smečky, slídící po jeho stopě. „Co mne to jen štve? Jaké hlasy z ní vyjí?“ tázával se sám sebe. „Jest mezi námi prázdný nervosní nepokoj mého pustého srdce? Ano, rozeznávám jej. A nedočkavost podrážděné pýchy, která si chce co nejdřív vyvrátit důvody bázně? Ano, i ona štěká chvílemi a pobádá k chvatu. Ale všechny ostatní přehlušuje

hlas úzkosti, že nepotrvá dlouho má umělá zločinná inspirace, že může její příliv opadnout dřív, než donese mou loď k cíli.“

Den ke dni určitěji cítil, že každou řádkou, kterou do ní wpisuje, vyvolává osud, naplňuje něco neodvratného, vrší cosi nenapravitelného - a přece nechtěl, nemohl stanout.

„Jen se nezastavovat, jen se neohlížet!“ říkal si. „Jen to ne! Zkameníš jinak hrůzou, a tvá smečka tě rozsápe.“

Den ze dne bylo mu jasnější, že napájí svou knihu životem Melchiořiným, že vypíjí její krev jako upír, ale za zločinějším cílem: ze staví na mrtvole, že vraždí opravdový život lidský, aby jím sytil svou Chiméru; že rouhavě modloslužebničí, že obrací tok života, zvrací hodnoty. Den ze dne bylo mu to jasnější, ale přes to den ke dni byl méně ochoten, upustiti od toho.

„Chci své umění, chci je za každou cenu, přes všecko, všemu navzdory! Jemu navzdory! Stůj co stůj! Vyrvu je osudu, vynutím je nemožnosti, vyvzdoruji je jemu! Ať stojí na mrtvole,“ dodal za chvíli, ale nedořekl. Zaštkal suchým, neúlevným pláčem: „Všecko živé stojí na mrtvolách - jen to zde ať na ní nestojí; slyšíš mou modlitbu?“

Ale věděl, že nikdo ji neslyší, nikdo ji nemůže slyšet, protože ji vysílalo hluché i němé srdce.

Přerušil se příkře, zaťal zuby do rtů, nedocítil, nedomyslíl; sám nevěřil její pravdivosti; padla k zemi nevzletěvši ani tolik co hozený kámen; a jen temný dým jejích slov plazil se po jeho ochořelém srdci, šířaném z nitra temnou nekrotitelnou ranou.

Život temněl mu do zoufalé záhadné zloby, propadal se do střízlivé tuposti.

Mučil Melchioru, urážel ji; bylo mu potřebí k práci rozčilení, podivného dohánějícího pocitu viny, smutné a smyslné

vůně ran. Zdálo se mu, že nemůže bez nich tvořit; staly se mu snad již ostnem?

Kolikrát se přistihl, jak stanul nad ní, spící; její vyhublé tělo bolelo i rozrušovalo jej zároveň podivným silným napětím. S tváří zkamenělou pil rozšířenými nozdrami vůni, zvláštní zneklidňující vůni tohoto utrpení, této modloslužebné oběti, kterou přinášel strašidelnému bůžku dračí tváře, rozšklebené polozvířecí masce, temnému symbolu něčeho ještě temnějšího, co zalidnilo nyní jeho duši.

Stávalo se, že zavolal Melchioru k sobě, ale hned ve vteřině odstrkoval a odpuzoval ji od sebe.

„Dost, dost, odejdi! Chtěl jsem jen vidět tvou bledou zmučenou tvář zrazené mučednice, tvá bolestně zraněná ústa; jsou jako otevřená rána, krvácející pod kopím, právě z ní vyňatým. Je mi třeba toho obrazu k inspiraci. Dost, nechod již ke mně. Nechci tvých polibků, zatěžují mne a zeslabují mne. Chtěl bych vyssát z tebe tvůj život a přenést jej sem, dát mu proudit místo tvými cévami a žilami těmito řádky a strofami zde! Potřeboval bych tvé krve, a ani ne jí, i ona je příliš těžka ještě, jen jejího ohně a její vůně. Proč mi jich nemůžeš dát?“

„Bloudíš. Proč se neinspiruješ životem? Jest plný výzev, volá tě jimi, vnucuje ti je za každým krokem. Je jako pták, pro tebe a jen pro tebe zpívá tisíc písní... a jednu krásnější a novější druhé.“

„Ne, nemohu jich potřebovat. Propadl jsem fantomům a fantomy žádají si krve, žijí z krve. Neznáš to? Všecky staré báje, všecky staré pověsti jsou toho plné. Mrtví, vyvolali jich jednou, jsou nenasytíni. Všecky staré pohádky a legendy vypravují o tom. My mrtví,“ dodal po pause, „my mrtví toužíme po krvi; my mrtví jsme nenasytíni; nám mrtvým není nikdy dost nápojů, dost pokrmů, dost ohně. Stále nás mrazí, stále lačníme a žízníme...“

A opravdu, zdálo se mu, že je obklopen fantomy, že utvořily kruh kolem něho, stále se šířící kruh, který jej vylučuje a vylučuje den ke dni víc ze života; bylo mu, jako by nějaké nesmírné osamocení padalo jako velké vločky sněhové v nocech práce a kladlo se kolem něho neviditelnou a přece jen neustále rostoucí závějí. Vstával po každé od práce více vypovězený ze života, více vyhnanec z něho, než když k ní sedal. Hovořil-li s lidmi, zdálo se mu, jako by vál z něho mráz a jako by jeho společníci to cítili, třebas o tom ze zdvořilosti nemluvili. „Jak udiveně dnes vypadali,“ opakoval si Varjan, „jaké pitvorné, prodloužené obličejce měli! To proto, že vědí, jak stydnu, jak ledovatím; ale nemluvili o tom, jsou zdvořilí. Moderní člověk jest vůbec zdvořilý jako kat v rukavičkách; nezasahovat, pozorovat, vyčkávat... dočkat, až ti okolnosti zlomí vaz. Jsou o tom i theorie, hehehe... jako ze se má takhle moderní člověk chovat...“

Chvílemi mu bylo, jako by stíny kolem něho houstly a zastupovaly mu cestu. Každým slovem, zdálo se mu, píše narážku pro osud, každým veršem temnou věštbu; za každým slovem plazily se stíny, vstávaly mátohy; a byly večery a noci, kdy stíny hrozily i prosily a hovořily púlnočními hlasy studánek a pramínek ztracených v lesích.

„Zabíjíš ji,“ zašeptal jeden z nich jednou pozdě večer, vystoupiv zdánlivě z věty docela nevinné jako vrah zpoza starého smrku v nedohledném mlčícím lese. „Ale nač ti to říkám,“ zasmál se tiše, „ty to víš, víš to od chvíle, kdy jsi po prvé pero namočil. Píšeš, píšeš její smrt; předeš její smrt. Splétáš ze svých kliků háků síť, ohromnou síť, kam ji polapí, ubohou křepelku, kostlivý lovec: zatahuje již léč. Ale ty to víš všecko stejně dobře jako já: víš, že nepřežije dlouho tvé knihy. Ještě je čas: zachraň ji. Vstaň, vezmi své papíry; v kamnech hoří posud oheň, uvrhni je do něho!“

A Varjan opravdu vstal jakoby z rozkazu cizí vůle a potácivým krokem s horkou oblouzenou hlavou bral se k ohni se svým rukopisem.

Rudě zasvítily oharky; jejich žár udeřil jej do očí, zaplavil jeho zkamenělou tvář.

Vztyčil hlavu: zvolna vyprchávala snová tma, kterou byly jeho zornice opilé.

Rozhlédl se úkradkem s plachým zděšením kolem sebe.

Šero rostlo v koutech a stíny se vlekly na stropě a spřádaly se v husté pavučiny; a lampa psala tam tiché; zpytavě unavené kolo zakaleného neradostného světla. „Jaké podivné strašidelné světlo! Všecka radost, všecka síla jako by byla z něho něčím vyssáta; odnervené světlo, zabité nějakou mrtvou studenou rukou,“ napadlo ho v tu chvíli a roztřáslo mu nervy mrazivou ošklivostí.

Tiše šlehaly bledé bludičkové plamínky v žárovišti, klešajíce a zvedajíce se vždy s novou úsilností, jako by pracovaly na nějakém čistém neviditelném díle, neustále unikajícím a neustále bořeném.

Pohlédl od nich bezradně k oknu, zavalenému zcela tmou. „Padá, padá, padá venku tma, padá neustále, ač není daleko do půlnoci. Právě kolem mne padá jí více než jinde; jsem do ní již celý zakuklen...“

Vrátil se k ohni. „Milý, laskavý, čistý,“ mluvil k němu a chystal se již položit listy do plamenů, když vtom cosi na chodbě zapraskalo, a než se nadál, Melchiora stála před ním.

Tisíckrát a tisíckrát zpřemítal později tuto událost a nedobral se v ní nikdy dna. Je pravda, že často v noci, náhle znepokojena, přicházela do pracovny pohledět na něj, postála vteřinu a ujistivši se, že není churav, odcházela beze slova. Ale co ji přivedlo v tuto osudnou noc, v tu osudnou vteřinu, kdy stál Varjan na rozhodné křižovatce a dával se již jiným směrem? Čím puzena vešla právě ve chvíli,

kdy odhazoval již nůž, přiložený na její hrud' - aby mu jej vtiskla znova do ruky a namířila jím rovnou k svému srdci?

„Nehnal ji tehdy strach, že by mohla být připravena o svou mučednickou korunu?“ tázával se později sám sebe a přisvědčoval: nenalézal jiného vysvětlení mimo tuto mystiku.

„Šlíšíš?“ zvolala, když pochopila, co chce učinit, a přistoupila těsně k Varjanovi a vzala mu z rukou jeho rukopis. „Co jest ti? Nevěříš v sebe? Nemáš víry, jistoty? Mohu ti ji dát nějak, třebaš svou smrtí?“

„Není mi již ničeho třeba. Dala jsi mně v tu chvíli všecko mně - i sobě. Rozhodla jsi, sobě ke zmaru, mně ke štěstí,“ odpověděl po dlouhé přestávce, s tvrdým žárem v zraku, vrácen již zcela své Chiméře a její ukrutné službě. Osud, moira, zašeptal tiše, zatím co teskně zmíral v chodbě odsouzený krok Melchiořin.

Varjan dopsal brzy poté knihu a uzavřel ji roztržitě do zásvuky. Za čtrnáct dní vzal ji odtamtud a pročetl ji tím dalekým, nezúčastněným zrakem, kterým zbrojil každé své dílo, než je dal do tisku. Říkal tomu kalení; nořil tovar ještě žhavý do studené vody a ocelil jej.

Byl podzim.

V zahradě pod jeho okny volaly poslední podzimní růže svou krátkou, zrazenou vůni; cosi teskného válo průhledným čistým podzimním vzduchem, v němž se řadili ptáci k odletu do jižního pásma; chladnoucí slunce odráželo se velikou bledou září v mlčící řece; občas spadlo přidušenou ranou do vysoké trávy ovoce, sraženo s větve nehmotně větrem nebo jiným nárazem, ale nějak tajemně, jakoby dotykem slunečného paprsku nebo lidského přání.

Varjan přistoupil k oknu a nějaký osten stesku zaryl se mu do hrudi. Ta země, to nebe jako by mu tu vteřinu něco vyčítaly.

„Jak jest možno, že jsi promeškal jaro a léto při papírech? Že jsi hynul pod čadivým plamenem stolní lampy, zatím co ostatní žili pod dobrotivými světly nebeskými? Pošetilče! Zestarať jsi při tom o desetiletí. Ani ptáci, ani trávy, ani květiny tě již nepoznají! Jsi již spíše strašidlo než člověk.“

A sešel do zahrady s rukopisem v ruce.

„Můj bože, jak směšně vypadá popsáný papír v přírodě!“ pravil, hledě na dlouhé černé řádky táhnoucí se po arších. A opravdu, písmena jako by utíkala a choulila se do sebe před čistým nebeským světlem.

A bezděky vzpomněl si na jednu příhodu ze své návštěvy u slavného velikého sochaře francouzského, snad největšího v devatenáctém století, jejímuž plnému smyslu teprve nyní naráz porozuměl: vypadl před něj jako hladký kaštan z puklého ostnitého obalu. Sochař dal vynést tehdy jednu ze svých soch, kterou nejvíce miloval, do zahrady. Ale jak tam hned zmalicherněla, zpitvorněla! Ona, která zněla v uzavřeném bytě a prochvívala jej a ovládala jej svým akordem, oněměla náhle pod mocným rozjásaným oblohovým zvonením nebeským; byla ztištěna; jakoby zhroucena nebo rozlomena do malosti nebo aspoň do průměrnosti, když dostala pozadím místo pokojové stěny krajinný obzor.

Cosí podobného cítil i nyní Varjan se svým rukopisem, jenže ještě určitěji.

Snažil se chvíli číst nahlas své verše v zahradě, aby jich vyzkoušel v tomto vzduchu, hlubokém jako sen, čistém jako jezerní voda, balsamickém a kořeněném všemi vůněmi a vším steskem, v tomto světle, laskavém jako úsměv boží, v tomto dni rozhořelém poslední sladkostí letních ohňů před pohasnutím - a ustal za chvíli, znuděn a pokořen. Cítil, jak nemůže jeho umění soupeřit s přírodou, ani již slábnoucí a odumírající, jak jeho verše jsou chudé tvarem, ne dost

hutné a jadrné, jak nedovedou si vynutit ozvěny ani z tohoto nebe, tak laskavého a povolného; jak neprospívá jim nic spojenectví krásy, rozlité všude vlnou vysoko vystříklou. Dusila je jen, padaly ke dnu, nebyly dost lehké, aby po ní plynuly. Příroda je vylučovala, uzavírala se před nimi. Tisícerá inspirace odpoutávala se z každé hroudy zemské, sta duchových hlasů vstávalo a volalo odevšad, zárodky nesmrtelného života klíčily všude a všecko přerůstalo, přikrývalo jeho bledé neplodné stíny, jak se mu zdálo.

„Jak obstojí, až přejde přes ně sto tisíc dní?“ tázal se v zamyšlení Varjan. „Není takový den, prožitý tváří v tvář čistému nebi, touže obtěžkací zkouškou, jako let sta roků přes knihu postavenou na polici v knihovně?“

Později se uklidnil. Řekl si, že by snad podlehl každé dnešní umění; každá dnešní poesie. Všecko umění jest dnes umělou skleníkovou květinou, bytostí pokojovou, to víc, ono míň. Všecko jeho posavadní umění mělo cosi monstrosního; nutně, přirozeně plynulo to z jeho charakteru, z jeho života; jeho básně byly jako orchideje, organismy fantastické, v nichž jedny části byly přetíženy a jiné potlačeny. A tato poslední kniha měla zásluhu krajní charakternosti, šla v tomto směru nejdál; visela nad samou propastí absurdnosti a nemožnosti, zachycena nad ní, nemohl pochopit čím, snad jen jeho vůlí, smutné dítě paradoxu a šílenství.

Uklidnil se tím, ale lásky jeho ke knize tím nepřibýlo; byla ztracena navždy.

Taková byla tedy cena tohoto nadlidského zápasu Jakubova s andělem? Taková odměna za soustředění všech sil? Nuda, lhostejnost, chlad, skoro ošklivost. Stálo to za to, spínat se jhem tuhé kázně? Pásat se těžkou zbrojí? Nebylo to konec konců tolik jako množit trud, únavu; hoře, nudu, říši smrti? Nebylo by bývalo lépe, prožít jaro a léto v zahradě,

na vodě, v lese, v polích nebo kdekoli jinde, v hovorech s Melchiorou, s jedinou snahou, jak vyvolat úsměv na její líci, ten neskonale krásný, poněvadž hned hynoucí úsměv na její dvojnásob nepřítomné tváři světice a milenky?

Kniha lhostejněla mu víc a víc. S počátku soudil: napsal jsem ji, jest pro mne něco překonaného, odbaveného, odtud má lhostejnost a snad i nepřátelství k ní. Ale brzy zpozoroval, že jest to víc, a tázal se sám sebe: „Nezemřelo ti v ní víc než ona sama? Není to samo umění, nebo alespoň ono umění, jehož jest ztělesněním? Ono monstrosní umění zavěšené nad propastí, umění paradoxní, umělé, všemu navzdory, které odnervuje a zabíjí život a žije z jeho krve a vůně, umění modloslužebné, které si žádá stále nových a nových obětí lidských?“

A za několik dní soudil: „Jest to pouhá ochablost po přílišném napětí tato nesnesitelná nuda a ošklivost, nebo jest to první trest, první msta, jeho msta za tvůj odboj a tvé rouhání?“

Neměl na to odpovědi, rozuměl den ze dne méně sobě i životu.

Cítil jen: vyžil jsem něco, v čem nemůže být pokračováno, co nemůže být opakováno; staré formy leží mrtvy, roztržštěny, a nových posud není. A budou kdy? A nepřinesou pak novou nudu, nový trud? tázal se dotýkaje se zrakem, unaveným nesmyslností životní, mrtvé tříště u svých nohou.

Pokusil se chodit znovu do společnosti, kterou míjel již skoro rok. Jest třeba rozptýlit svou nudu, rozumoval, nebo alespoň uspat ji jako zlostné dítě. Zkusme to s prázdnými lidskými řehtačkami; snad nám poslouží, snad se jim podaří to, v čem selhaly síly největší a nejčistší.

Dříve než odešel, chtěl se rozloučit s Melchiorou.

Nalezl ji ponořenou v četbu, kterou úzkostlivě schovávala.

Stará podezíravá zloba vyšlehla na vteřinu ze zraku Varjana, ale, jemu samému na podiv, pohasla rychle a zjihla v jakousi lítost.

„Vím, v čem čteš, nebo hádám to alespoň.“

„Nevíš, ale nezáleží také na tom docela nic.“

Řekla to s klidem, skoro s nádechem veselosti.

„Melchioro, nerozumím ti,“ řekl po přestávce. „Jak jest možno, že jsi tak pokojna? Zpíváš jako pták, jako by všeko kolem tebe kvetlo, a zatím je všude mráz a tma: jsme v prosinci.“

„To proto, Varjane, že jsem připravena na všechno.“

„I na to, že spadneš jednoho jitra mrtva s větve?“

„Právě na to, Varjane. Bůh mne zachytí, až budu padat.“

„Bůh, kterého jsi zapřela a zradila?“

„Zapřený bůh, stále bůh; zrazený bůh, stále bůh. Třebas mstitel a soudce, přece bůh. Zachytí mne, třebas do tres-tající ruky.“

Varjan se zamyslel. „Nevypudil jsem ho tedy přece z toho srdce? Nebo vypudil jsem ho jen napolo, na chvíli?“ řekl si, sestupuje se schodů. A ku podivu, necítil při tom starého hněvu. „Vypudit právem smí jen ten, kdo dovede nahradit; a jak já jsem ho dovedl nahradit Melchioře?“ A vzpomínka všeho utrpení, které jí způsobil, prošla mu myslí a zkrivila jeho rty v žalostně hořký posměšek nad vlastní bídou.

Po půl hodině, kterou strávil ve společnosti, nudil se Varjan strašněji nudou než kdy doma o samotě. Nerozuměl, jak mohou takto hloupě a prázdně hovořit spolu lidé, muži a ženy, a pokládat to dokonce za něco žádoucího a příjemného. Hleděl na ně dlouho zpytavým, pak vyjevným zrakem, jako by se octl mezi blázný nebo slabodu-

chými. Něco strašidelného bylo v těchto automatech, něco tísnivě fantastického v těchto loutkách, které mluvily jakési prázdné, na strojích napsané a vložené texty a provázely je ospalými gesty, opeslými pohledy, zíváním nebo pofrkáváním a posunkováním.

V koutě stálo seskupeno několik rozkročených módních panáků a pochechtávalo se krátkým poloblbným smíchem hloupým anekdotám, jež vypravoval jeden z nich, redaktor s odulou měděnou tváří, s rukama fiakristovými a s vtípem z holičské officiny.

Harz se z nich vyvinul a přidružil se k Varjanovi, poklonkuje mu za jeho novou knihu.

Vlna hnusu zdvihla se ve Varjanovi a stoupala mu na rty, zatím co tento kanár nadýmaje hrdlo trylkoval své fráze včera vyčtené nebo z hovorů nalapané. Pohlédl zlým pohledem na jeho růžovou tvář okresního krasavce, na jeho drobné bezduché oči za zlatým skřipcem, oči duševního příživníka a nohsledy, na kartáčově střížený vlas nad nízkým čelem, který sváděl ruku mimovolně k tomu, aby zkusila otřít o něj pero, a odvrátil se s ošklivostí. Teprve po pause, když ji byl přemohl a mužíkovi došel zatím dech, řekl mu přísným hlasem, jakým se hovořívá s nezletilci, skanduje zřetelně slabiku po slabice:

„Kde jste vyčtl, co mně tu říkáte? Kniha je, jaká je, ale vy, můj milý, musíte se učit ještě dlouho mlčet o ní: ještě jste nedorostli ani práva mne hanět, tím méně práva mne chválit. Tolik, aby bylo mezi námi jednou provždy jasno, mláde-nečku.“

Mužík zrudl, zablekotal cosi, čemu nebylo rozumět, zavrťel sebou v rozpacích, potřepal několikrát kartáčovou hlavou jako politý pudl a odcupital drobnými krůčky ke své skupině.

„To ti přijde draho, to mně ještě zaplatíš,“ drtil mezi zuby, vymýšleje si mstu. A po jeho tváři rozlézal se zvolna zahryzlý výraz bezduché, ale urputné zloby, malomoc ušlápnutého červa a zuřivost podrážděného berana.

„Ten člověk je arogantní,“ denuncoval hned v kruhu rozkročených panáků, „nejvyšší čas usadit ho. Co si to jen dovoluje! Jaké soudy, jaké vtipy, jaké pošklebky! Na příklad o tobě, Tacle,“ dodal obraceje se k redaktorovi s mředěnou tváří. Ten schýlil k němu svou houbovitou hlavu, která rychle rudla, jak chápala klepy Harzovy, jako by se napájela purpurovým barvivem. A brzy i výraz zahryzlé tupé msty, bezduché jako msta býčí a urputné jako zloba křeččí, zasnoubil tvář redaktorovu s tváří Harzovou.

Varjan nepobyl dlouho; podivná můra ležela na něm, něco jako zlý sen, a chvílemi zdálo se mu, že musí z něho vykřiknout, udeřit někoho do tváře, ujistit se, kde jest a proč zde jest. Ulevilo se mu teprve, když vyšel na ulici a chladný noční vítr - týž chladný vítr, který roztřepával plynové plameny a rozdoutnával, zdálo se, i nebeské hvězdy zavěšené nad průseky ulic - ochladil mu spánky.

Vracel se domů pustými ulicemi. Po stranách tyčily se temné masy domů, chvílemi unikaly do stínu, chvílemi z něho vystupovaly, omítnuty přeletavými světly svítlen, zápasících s větrem.

Něco potměšilého zdálo se vězet v těchto hromadách kamení, tolikrát představovaného, v této hmotě tolikrát přehnětené a znásilněné, v tomto jevišti zneuctěném tolikrát lidskou bídou a podlostí; podivné skvrny šklebily se v stínu, podivné trhliny rozvíraly se ve tmě, hotovy pomstít se, dříve nebo později, za své pokoření.

„Jaké kulisy, jaké dekorace k pitvorným a posměšným tragediím, k surovým hrám skládaným osudem a náhodou,

k strašidelným žertům a vtípům nějakých obrů,“ napadlo Varjana a zachvěl se.

Domy se tyčily vyhrůžně, a Varjanovi přišla náhle myšlenka, zeptat se, kolik tažných zvířat bylo ubičováno, kolik lidí rozdrceno, poníženo, potupeno, otráveno a vyssáto, aby stály ty tupé a vyhrůžné příšery, kde stojí. Kolik potu, zloby, podlosti, bídy, nízkosti, kleteb a rouhání - kdo by jich dovedl zvážit nebo změřit? Na kolika mrtvolách stojí snad ta trocha opravdového a krásného života, která se zde možná chrání mezi tolikerou pustotou a bídou! Ač chrání-li se vůbec! Ač nepropadlo-li všechno jediné hladině bídy a mrzkosti...

A proč to všechno? Proč ta přemíra utrpení a trýzně? Hle, hlupák leží nyní v posteli a buď spí tupým snem nebo myslí na podlosti a ničemnosti nebo je provádí. Proto zahynulo tolik lidí a tolik zvířete, aby několika ničemům a chytrákům vystlali teplá hnízda?

A myslil dál; a přišel přirozeně záhy na sebe.

„Hle; za několik minut budu doma a uvítá mne teplý pokoj; usednu ke krbu a budu buď přemítat hořký popel svého srdce anebo prázdné sny své hlavy. Že mám k tomu čas, že mohu jej mařit touto zbytečnou prací, nikomu neužitečnou, hle, to samo o sobě předpokládá již, že někdo kdesi nemá přístřeší - nemůže mít přístřeší. Abych mohl sedět v pokoji a pohodlně vyřezávat své hračky ze sloně, musí, slyšíš, musí hladovět někde slušný užitečný člověk. Musí, ano musí, stejnou nutností jako vystoupí-li jedna z misek u vah, musí druhá klesnout - touže nutností. A víc: tento odstrčený člověk musí být nutně lepší než já, nebo společnost přeplácí zbytečností a nedoplácí věcí nejdůležitějších, ctí malichernost nebo kuriositu, přezírá nejpodstatnější a opovrhuje nejcennějším.“

Podivný hluk vyrušil jej z myšlenek. Zvedl hlavu.

Kočár, který hrčel z dálky, vynořil se pak blíže, aby znova zapadl, vyrazil náhle proti němu z postranní ulice.

Opilý kočí na kozlíku bil zuřivě do koní, kteří se hnali, zpěnění a zchvácení, ulicí těžkým unaveným úprkem.

Varjan se zachvěl rozrušením, kterým na něj doléhalo vždycky utrpení zvěře. Zachvěl se do kořene nervů. Hle, jaký ohyzdný sen, celý tento život, cítil. Nevěda proč, zdál se sám sobě spoluvíníkem vši této světové bídy; viděl se sprostým a nízkým jako všichni, kdo žijí z útisku druhých, kdo k němu mlčí. Utrpení sahalo po něm studenou strašidelnou rukou, a on choulil se zraněn do sebe; byl náhle bezbranný před ním.

„V čem jest štěstí?“ tázal se sám sebe doma, hledě do pusté popůlniční ulice. „Vyjmout se z tohoto světa? Vyjmout se z jeho logiky? Stojí na mrtvolách, je špinavý, poskvrněný nejhoršími skvrnami. Mít v něm úspěch znamená býti v něm z nejhorších. Bával jsem se vždycky, abych nebyl podveden životem a světem. Ale není jediná noblesa v tom, vědět to a chtít to přes to, souhlasit s podvodem, přisvědčit mu - býti dobrovolně obětí? Není to jediný způsob, jak překonat život? Urazit mu hrot a vzít mu osten?“

Přemítal o těchto myšlenkách příští dny na dlouhých procházkách v laskavém podzimním vzduchu, když náhle přišlo něco, co dovršilo jeho poznání.

Harz a Tacl dostáli slovu, které si dali: pomstít se Varjanovi a popravit jeho novou knihu. Získali i zcela snadno k svému podniku spojení: lid stádný nemiluje samotářů, a literární luze není nic milejšího, než spílat dnes tomu, komu se včera dvořila, a odemstívat se tak za vlastní slabost. A tak bylo i zde: Varjanovi se dnes spíralo pro totéž, pro co se mu včera podivovali. Kniha jeho byla jen důslednější předešlých, jasnější jeho prací předešlých, a toho nemilu-

je literární luza, která ráda žije v pološeru a je vděčna autorům, kteří jí dávají k tomu příležitost.

Ale Varjana, ku podivu, se to skoro nedotklo; on, jindy tak dráždivý, byl nyní klidný. „Hnusí se mně, proč by mne měli milovat?“ řekl jen, přečet jejich články; „láska předpokládá vždycky příbuzenství, podobu, alespoň stejné duševní ovzduší a stejný genre životní; ale mezi mnou a jimi jest propast, a ta propast zůstává i nyní: oni mne nenávidí a já jimi pohrdám, což jest věc zásadně rozdílná - i nyní jest propast mezi námi.“

Ano, zdálo se, že mu celá ta žalostná vzpoura přišla vhod; jako by jí bylo třeba, aby se odpoutal i posledními vlákny od starého světa; nepodceňoval těchto nejslabších nití marnivosti, věděl, že přeříznutí jich bolívá nejvíc.

„Jak jsem byl pošetilý,“ pravil sám k sobě jednou na své oblíbené vycházce, „nejvyšší statky životní jsem měl a přinášel jsem je obětí modle smrti, pitvornější a strašidelnější než nejšklebivější bůžek čínský nebo indický. Pramen mládí a života jsem měl a zasypával jsem jej mrtvými vyhořelými struskami. Jaký žalostný zvrácenec jsem to byl! Věru: satanisoval jsem, aniž jsem o tom věděl, neboť Satan je otec vši perversity na zemi.“ Myslil na Melchioru s dlouhou něhou; bylo mu, jako by se chýlil nad její rány a líbal je v náboženském zanícení.

Byl rozhodnut: vyrazí prach tohoto světa z obuvi své, jako jej vyrazil již ze srdce svého. Vyzná svou lásku k Melchiorě, bude žít na pravdě, a tím žít teprve v plném a celém smyslu toho slova, co bylo posud, byl jen lžiživot, jedna z forem smrti. Pokloní se před ní v plném slunci, poklekne před ní na tržišti, na náměstí, v poledne, kdy se valí lid domů z dílen, ze škol, z továren a z úřadů. Vyzná a nezapře, že jest jeho hodnota, největší klad jeho života, nezasloužená kořist, ztělesněná milost boží...

„Jak dlouho to trvá, než člověk pochopí,“ pravil si Varjan, „že štěstí jest v lásce: ne být milován, ne dávat se milovat, ne nechávat se milovat - ne: milovat sám ve vlastní osobě, milovat do sebezapomenutí, do úplného utonutí v někom druhém... „

Zdržel se dnes déle venku než obyčejně. Vracel se oklikou, schválnou oklikou, aby užil víc lahody podzimu, letos tak dlouho trvajícího, i lahody své mysli, zladěné po tak dlouhém roztříštění; zvuky a barvy večera i snění jeho duše se doplňovaly, přecházely v sebe, prodlužovaly se v kouzelném zmatku pološera; svět nitra i svět vnější se v něm na vteřinu slily v jedinou pokojnou hladinu a po ní se lehce nesla jeho bytost, která jako by se až nyní našla.

Tisíce dojmů, pro něž neměla jindy jeho rozštěpená mysl resonance, vstupovalo nyní do jeho smířené, zjemnělé a zpozorněné duše a plnilo ji přítokem síly a krásy, přítokem, který neklesal a neustával.

Prošel pod kaštanem na dvoře, tmou slehlou pod ním v jakési jezero stínů, a udivil se, že, jak se brodil listím, vyplašil z něho i vůni, poslední rozprchlé krůpěje vůně, sladké a jímavé vůně opožděného teplého dne v pozdním podzimu.

Vešel do zahrady. Zrak jeho padl na stůl bíle prostřený, pokrytý čajovým příborem, na opuštěný stůl s hořící lampou, a vyděsil se zdánlivě bez příčiny: věděl přece, že jeho rodina sedávala ještě nyní večer v zahradě.

Přihlédl blíž a náhle povšiml si na stole zmačkaných rukaviček Melchiořiných. Hořely tam tak pronikavě, jako by byly ne bílé, nýbrž rudé: celé jedna jediná nepochopitelná rána. Vykřikl temnou hrůzou: vzpomněl si v mžiku na podivný, strašný sen, sněný nedávno, ale zdánlivě zcela zapomenutý: i tam ležely Melchiořiny zmačkané ruka-

vičky mezi čajovým příborem pod lampou hořící na opuštěném stole a scéna měla totéž osvětlení jako nyní: osvětlení smrti.

Krev hnala se mu k srdci, chtěl křičet a nemohl.

Napětím všech sil vrhl se ke schodům.

Ale než jich dospěl, uslyšel z otevřeného okna něčí hlas, nepoznával hned čím (teprve dlouho poté pochopil, že to byl hlas jeho ženy):

„Je marno již volat lékaře, je mrtva.“

6

Skoro dva roky minuly od smrti Melchiořiny.

Bylo zase na počátku podzimu: poslední zářijové dni rozhořely se bledým ohněm, duchovějším než oheň červnový; stromy, oblity zvláštní stříbřitou, jakoby zvučící atmosférou, rozstoupily se v něm od sebe, vyšší a slavnější nějak než v létě, nositelé nehmotných aureol; nebe třísnila lehká pěna oblačná, ne aby je kalila, nýbrž aby jen pomohla změřit, jak náleží, jeho idealisovanou, bezezvukou a bezbarvou výši. Zvláštní, hluboký a čistý přísvit kladl se na věci lákal z nich tajemství, která vzdorovala bouřlivějším útokům jara i léta; cosi nevysloveného tálo ve vzduchu a lítostnilo oko i srdce; nějaká duchová tucha vázala živly, vůně hovořily jako připomínky a zelené neumořitelné trávničky, jak prorážely svými hroty zpod mrtvého spadalého listí, mluvily o síle všeho, co se dovedlo přichýlit pokorně k dobré zemi.

Tato přísná nálada zákonné krásy sevřela nyní i Varjana, jako svírala všecko v přírodě, Varjana, přes jehož ztupělé srdce přetekl první podzim - ten podzim, který jej jindy tolik vzrušoval - jako voda potoční přes oblázek na jejím dnu zapomenutý.

Jednoho dne na obvyklé, nekonečné a bezcílné procházce vznesl náhle schýlenou hlavu a zadíval se dojat

na krásnou kytku starých dubů; stály nad mrtvým černým ramenem řeky, přísné a mlčelivé, uzavřené v sebe, a psaly křivými větvemi jakási hrdá podobenství do tajícího vzduchu.

Varjanovi vyvstala v mysli, nevěděl proč a jak, podobná skupina stromová, jen ještě hrdější, jak vztyčena nad pustým rozrytým lomem, vysoko v horách, schytávala do svých korun všecko teskné zlato červánkové i všecko echo bouřek, jež pálivaly bleskovými klíny lesy kolem nich. Spatřil ji jednou, před lety, na pozadí nezapomenutelně slavného nebe, vpletenou jaksi do něho hlubokým vnitřním spřízněním: doplňovala se s ním a odpovídala si s ním sterým tajemným vztahem barvy, hloubky, tónu, nálady, síly, smutku i lásky. Zdávalo se mu o ní dlouho v městě, déle než o mnohé živé tváři: tolik bylo v ní charakteru. Vzpomněl si, že ji tehdy pozoroval společně s Melchiorou. „Jak abych šel jejími stopami? - našimi společnými stopami, neboť tehdy, snad na den, byly opravdu sjednoceny, aby se později rozešly na nesetkanou,“ a jakási ne vůle, ale slabá, matná vlna chtění zbrázdila po dlouhé době po prvé jeho mrtvou, zlhostejnělou mysl.

Od smrti Melchiořiny vlekl se apaticky, strojově skoro, životem.

Vnějškem nezměnilo se skoro nic.

„Co měnit? Rozejít se ze ženou? Jaký by v tom byl nyní smysl?“

Moderní rodina jest v jakémsi smyslu slova jedinečná instituce: jako by tu byla jen proto, jak přikrýt škandál, smazat všecko podezření, zamést stopy. Šeptalo se cosi po smrti Melchiořině, ale rodina vedla si tak, těžko říci, zda tupě a drze nebo statečně, že ty hlasy brzy zmlkly; a jak jinak také: vždyť muž žil se ženou dál, jako by se nikdy nic nepříhodilo, alespoň nic takového, co by stálo patrněji

za řeč. Když to ženě bylo lhostejné, jak mohl se o to starat někdo třetí? Pálit si zbytečně prsty? Bylo tomu, jako by kdosi spadl s lodi nebo s hustě obsazeného voru na nebezpečném místě, kde není možno se zdržovat úvahami, jak jej zachránit, kde není možno zastavit plavidlo; spadl, nu, spadl, Bůh s ním; ale nás se to nesmí zvláště dotknout; musíme si zachovat jasnou hlavu a pevné srdce pro svůj daleký, vznešený cíl; jsme to dlužni ostatním spolucestujícím, i sobě, ano, i sobě, ano, na konec i jemu... zní to sebe podivněji, i jemu... ano, i jemu. Spadl, nu, spadl; utonul, nu, utonul; pokřižuj se, chceš-li, a pluj dál! Hlavně: dál, dál, dál, za každou cenu odtud!

Smrtí Melchiořinou zpasivněl Varjan úplně; ztupěl, seschl se jaksi jen na mechanickou část své bytosti: vyšší duše v něm odumřela. Měl chvíle, kdy měl až hmotný dojem tíhy a námahy, jako by vlekl za sebou mrtvolu, nad všechno pomýšlení těžkou mrtvolu, kterou ne a ne zmocí, ne a ne utáhnout... Zdálo se mu, že vyčerpán musí padnout na zem a více nepovstat. Měl chvíle, kdy jeho hoře se měnilo v utrpení již tělesné. Něco, čemu nerozuměl, ledová tma ustrnutí a znehybnění padala na jeho bytost, a ku podivu, nebránil se tomu, shledával to i přirozeným a nutným.

„Žiji ještě?“ tázával se sám sebe. „Zdá se, že ano. Proč žiji? Nevím. Patrně proto, že jsem nezemřel, že jsem zapomněl umřít. Proč umírat ostatně? Proč žít? Obojí jest stejně zbytečné, stejně namáhavé, stejně nudné a obtížné. Hleďme nemyslit, hlavně nemyslit hleďme. Bolí to a nemá to smyslu. Dnes to nemá již naprosto žádného účelu.“

Mechanicky, logicky bylo mu všechno jasné v této strašné smrti: duchovně všechno nesrozumitelné a pošetilé.

Melchiora byla nad vše pomýšlení hrdá, a Varjan věděl, třebas na to zvlášť a určitě nikdy nemyslí, že nesnese po-

koření svou sestrou. Bylo samozřejmo, třebaš si toho neuvědomil, nechtěl určitě uvědomit, že si sáhne na život, prozradí-li se jejich poměr. Byla na to připravena, počítala s tím, myslila na to, hovořila s ním o tom; proč nechtěl slyšet, proč se nechtěl zamyslit, proč nechtěl domyslit pekla, které jí ustrojil a do něhož ji zazdil? A hle, učinila tak bez váhání, prostě a přece záhadně, když sestra přišla na list Varjanův, který prozrazoval všecko. Byla hrdá, ano nad každé pomyšlení hrdá: nemohla nikomu patřit do tváře zrakem, který by musila sklopit - a jinak vůbec hledět nechtěla nebo nemohla. Hle, jak prosté: ale není právě v té prostotě záhadnost, jemu, neprostému, jemu, složitému a necelému?

Než: připuťme to, snažme se to připustit. Ale proč se to stalo právě ve chvíli, kdy chtěl všecko změnit, všecko obrátit? Na to nebylo odpovědi. Proč ve chvíli, kdy se mu stala nade vše drahou? Proč ten surový vtip, ta perfidní ironie, ten poliček do tváře - neboť čím jiným to bylo? A kdo mu jej zasadil? Kdo sestrojil tuto past, tuto léčku, a s jakým úmyslem? Náhoda? Ba ne, v tom byl záměr; a jak rafinovaný záměr! A jak se mohla propůjčit k tomu ona? Stát se spojenkyní jeho msty? Jejím nástrojem? Což mohla nevědět, jakým strašným trestem, jakou temnou mûrou, jakou mučivou pochybou zůstane mu její smrt, pokud bude dýchat?

A Varjan upadal v tupé hloubání, z něhož nebylo východu. Ať myslil tak nebo onak, ať se bral ve svých myšlenkách směrem tím nebo směrem opačným, vždycky se mu naposledy vysmekla nit z rukou, vždycky zhasla mu posléze v tomto pekelném labyrintu i nejslabší tucha světla: Varjan tápal vždy nakonec v tmě hlubší než byla ona, z které původně vyšel.

Odjel do horské krajiny, kam jej zlákala podivná chvilková touha, skoro možno říci rozmar, který náhle prochvěl

jeho hluché, jakoby v kalném ledu ošklivosti zamrzlé srdce. Pohasl dřív, než se jím rozehřál, pohasl cestou, než dojel cíle.

Procházel rozčarován krajinou, která kdysi ležela před jeho zrakem v přísvitu hudební, heroické krásy, země zaslíbená snům: nyní kornatělo před ním cosi těžkého, brázdil se rozrytý hřbitov střízlivosti a nudy, tisíckrát přeoraná smrt a únava; na všem lpěla kletba mdloby a prachu a tížila, poutala, lámala; všecko jako by bylo opuštěné a zrazené duchem, který přešel, zanechav za sebou jen troud a popel.

Vyhledal svou drahou skupinu stromovou, své vznešené duby, které nesly druhdy koruny, rozehrávané větry nebeskými, tak slavně a teskně, jako by pod nimi včera zemřel rek zákeřně zabitý, a užasl: stromy ty stály zde jakoby přikrčeny pod nízkým nebem, karikatury své někdejší slávy a krásy, zbytečná a zapomenutelná strašidla z minulosti, a vítr svištěl táhlým posměšným hvizdem jejich zřídlym listím a klátil zlostně jejich větvemi.

„Byly takové snad i tehdy?“ tázal se sebe samého Varjan. „Hole a věšáky pro mé nadšení, pouhé narážky a příležitost, jak vylít svou vnitřní plnost? A jsou dnes ukazatelem, stupnicí, jak klesly proudné vody mé síly, mé vnitřní bohatství, můj vnitřní žár a mé vnitřní plameny? Jindy plápolaly vysoko a polévaly svými odlesky celý svět, osvětlovaly, předpodstatňovaly jej; dnes se plazí nízko, a co vrhají ve vesmír, jest jen smutný, šedý a kalný dým: náš obraz hasne, Jene Varjane, náš obraz co nejdříve pohasne úplně a jeho místo zaujme tma,“ a zachvěl se mrazem.

Hledal stopy svoje a Melchiořiny, ale nenalézal jich.

Bloudil po lukách ztřísněných jemným dýmem chladných, bledých ocúnů, toho záhadného a teskného květu Persefonina, po lukách, kudy chodíval druhdy s Melchiorou, kte-

rá se snad již v těch chvílích zavazovala řádu velikého mlčelivého božstva, a tázal se: „Kde jest stopa po ní?“

„Zbylo po ní tolik, kolik po oblaku, jenž se snad tehdy právě přenesl nad našimi hlavami, nebo po ptáku, který se zdvihl před naším zrakem a, člunek neviditelného stavu, přestřelil se vzduchem - stín, který hasne, než jsi domluvil, zvuk, který hyne, než jsi vzhlédl, odkud přichází.“

„Ano, příroda jest nepřátelská člověku. Zametá rychle naše stopy, zavírá se za nimi jako voda za lodí, jako tráva za kročejem. Odcizuje se neustále znova a znova našemu nitru; uzavírá se před naším duchem, nerada a s nechutí nese jeho jho, vždy hotova ke vzpouře nebo k zapomenutí; schnouti a vadnouti dává stromům, na něž se na minutu snesla myšlenka naše, unavená ve svém letu. Duch jest věčně sám, cizí všemu, neslučitelný se vším; celá příroda, celý svět svírají se kolem něho, věčné tmy kolem drobounké jiskry, dychtivy pohlit jej, zavřít se nad ním, vody nad utonulým vrakem.“

Vrátil se přenocovat do hostince, do staré polorozpadlé budovy očazené dýmem nějakých starých divokých pitek a kvasů žoldněřských nebo pytláckých, jichž hluk a třesk dávno dozněl a jejichž strůjce a účastníky rozmetal dávno osud polem, lesem, hřbitovem.

Uschlý věnec, zavěšený nad vchodem, chřestil v noci strašidelně do jeho mělké bezesné dřímoty.

Ráno chtěl odjet, ale hustý déšť, lijící se ze zoufalou vytrvalostí z nebe, znemožnil jeho úmysl.

Pršelo neustále nekonečné tři dni a tři noci.

Varjan, shrbený, chvěje se zimou, seděl u kamen, zíraje tupě do ohně. Občas vešlo děvče s rybíma očima v mokrých šatech, z nichž se kouřilo, přiložit nových snětí; ze strávené, rozpadající se větve vytrysklo pak po každé na sta jisker. To byly jediné chvíle, kdy se vzrušil mlčelivý

snivec: jinak, oči obráceny ve vnitřní svět, přemítal a přemítal mrtvý popel svého srdce. Steré obrazy táhly znova před jeho vnitřním zrakem v novém a novém osvětlení; po sté zjehl mráz jeho srdce ve vlažný liják slzí po každé jinak znějících ve svém teskném dopadu.

Na tupé tváři Varjanově, ustrnulé jaksi a propadlé pod tíhou jiné tmy a jiného světla, na tváři zirájící v jiné světy, bylo vidět skoro hmotně pracující rydlo bolesti a zoufání. Zračil se na ní Varjanův zápas s tmou, jeho boj o jiskřičku světla do nejistot valících se odevšad a podemílajících všecho. Bylo patrné na ní, že touží ze všech sil zformovat si aspoň svou bídu, nalézt její zákon a tvar a dojít tak, ne-li pokoje, alespoň poslední a nejslabší náhrady za něj: resignace, která pochopila.

Konečně - bylo k večeru druhého dne a dohořívající kles-tí zápasilo marně s tmou a zimou - rozednil se v něm jakýsi světelný bod a odrazil se v jeho nepohnutém, tmou zalitém zraku.

Vstal namáhavě, a nachýlen tím zvláštním nachýlením lidí z vnitra podrytých, došel ke křivému červotočivému stolečku u okna a shledav papír a tužku, chtěl, po letech po prvé, zase psát.

Jak si usedal, bylo patrné celé zhroucení této bytosti: všecho v ní bylo sešlé, zchátralé, mrtvé a zapomenuté, jen ruce jediné žily u tohoto člověka jakýmsi zvláštním, samostatným životem, nedotčeny ruinou ostatního těla: podivné královské ruce, malé a energické, ruce nervní výraznosti, rozkošnické i tragické, ruce umělce zvyklého hnísti v nich osudy lidské, jako jiní hnětou jíl, nebo přebírat se jimi v drahých látkách a v starém kamení, posbíraném v hrobkách starých králů a bohatýrů.

Zachvěly se, když braly tužku a rovnaly papír, a křivými křečovitými tahy psaly pak tyto věty, jakýsi konečný svůj

ortel nebo odkaz, který čeká již jen na zapečetění smrtí.

„Mučila mne dlouho poslední nejistota: zda bych byl provedl, co jsem si předsevzal, zda bych byl vyznal Melchioru před světem, před společností, jak jsem rozhodl na oné procházce, kdyby se byla před tím neotrávila? Vyčítal jsem osudu nejtěžší výčitku: proč mne nechal v nejistotě? Proč mně vzal možnost sebepoznání, jediného a pravého sebepoznání, které ústí v rozhodný neodvolatelný čin? Proč mne zlomil dřív, než se mohl přesvědčit, dorostl-li jsem nebo nedorostl-li jsem v charakter? Proč odňal mi kámen prubířský předčasně, než jsem se mohl na něm zkusit v poslední zkoušce? Proč mne nechal člověkem polovičním?

Dnes vidím, že nemám k výčítkám práva.

Rozuměl jsem vždycky pozdě inspiracím osudu nebo nerozuměl jsem jim vůbec.

Nedovedl jsem odpovědět ani zdaleka sourodým a náležitým gestem na vnitřní bohatství Melchiořino; z její bytosti tryskaly inspirace, které byly ztraceny pro mne. Naslouchaje sobě a jen sobě, byl jsem hluchý k ní.

Neporozuměl jsem, zdá se, ani její smrti. Jak kdyby znamenala poslední v zvu k velikosti, poslední její možnost: jak kdyby byla projevenou důvěrou, že ji budu následovat? Hle, ani této inspiraci jsem neporozuměl, i ta byla volána hluchému srdci a nechápaté duši.

A možno, že ironie života není posud na nás dovršena.

Možno, ano pravděpodobno, že tragika naše jest záporná: ze neschopni k ní budeme dáni v plen každé malosti, a ze nebude poníženi, jehož bychom byli ušetřeni...

Nedovedli jsme zemřít v rozhodnou chvíli, v boji, v plném svitu slunečném, jak umírají bohatýři Homérovi, a tak je možné, že strhnou nás s koně pohůnci a ze padneme

do prachu silnice, a stáda bravu přejdou přes nás a zanechají na tváři naší otisky svých nečistých kopyt.

Kdo pomínil příležitost k čestné smrti, prohrál celý život, neboť taková příležitost se dvakrát nevrací.

I k trpiteli přistupuje ještě život a láká jej v slabých chvílích: bylo by třeba vyloučit se z něho úplně, oddat se bolesti, uzavřít se do ní, zazdít se do ní. Ale jak jest to možno dnes, kdy život pronikl všude, jako nikdy předtím? Kláštery bývaly druhdy útočiště lidem jako jsem já. Ale není jich pro mne, člověka bez víry.

Možno, že bolest jest příliš ryzí, příliš mocná a silná inspirace pro mé slabé, unavené srdce; možno, že přijde chvíle, kdy mne znudí, a srdce se bude ohlížet po jiném ostnu, po jiném stimulans... ne, po jiném narkotiku, aby sneslo kalnou tíhu času.

Možno, že přistoupí k našemu malému ubohému srdci znova svody marnivosti a naleznou do něho cestu. Možno, že nás znova bude inspirovat k hračkám, co nás mělo inspirovat k činu... chtěl jsem napsat: k smrti. Možno, že, tísněni mládeží, v touze přijmout potlesk z dlaní, které se nám druhdy hnusily, rozměníme velikost svého osudu v drobnou měděnou minci - my, kokety smrti.

Možno, že ohlodáme ještě na kost i samu mrchu života, my, kteří jsme z ní druhdy opovrhovali vším a sytili se jen krví živých a maso ponechávali havranům a krkavcům...

Možno, že budeme stát před smrtí úplnými žebráky, na kost vyhublími, zcela zchátralými, a ze nebude mít, co by nám vzala.

Možno, že poslední léta naše nebudou nic než to: prázdné a pokořující očekávání smrti, příliš dlouho váhající.“